

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Kardos G. György

Itamár János-Keszt
Lichtmann Tamás
Szabolcsi Miklós
Székely Gábor
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)

Gadó János, Várai Emil

A megjelenést támogatják:
Magyar Sajtóalapítvány,
Táncsics Mihály Alapítvány,
Ronald S. Lauder Foundation,
New York

Címlapfotó: Mircea Cernov

A héber és jiddis szavak
átírása a szerzők felfogását
tükrözi.

Terjeszti a HÍRKER Rt.,
NH Rt., a Kiadói Lapterjesztő
Kereskedelmi Kft
és a Sziget Rehabilitációs
Kisszövetkezet
Izraeli képviselet:
Pirsum Chen
43 King George St.
Jerusalem
Tel.: 972-2-6222121

A kéziratok szerkesztése
lezárult:

1998. május 21-én.

Szerkesztőség
és kiadóhivatal:

1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.

Telefon:

311-9214/136, 137

Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Szerkesztőségi órák

és hirdetésfelvétel:

csütörtökönként

16 és 17 óra között.

Lapunk e-mail címe:

szombat@c3.hu

Címünk az interneten:

http://www.c3.hu/~szombat

Előfizethető

a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP

11709002-20066703

„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomta: Szikra Lapnyomda

T A R T A L O M

HAZAI DOLGAINK

- 2 Olvasóink írják
- 3 Novák Attila: Felejtés és emlékezés között – A parlamenti választások magánzsidó szemmel
- 5 Korántsem költői kérdések – BZSH- és Mazsihisz-közgyűlés után (g.j.)
- 6 Egy emelettel lejjebb – költözik a Rabbiképző Intézet könyvtára (G.J.)
- 9 Zsidó honatyák és miniszterek világtalálkozója – beszélgetés Bársony Andrással (MSZP), aki egyedül vett részt Magyarországról a jeruzsálemi összejövetelen (V.E.)

VILÁG

- 10 Egy addisz-abebai lágerben etióp zsidók ezrei évek óta várnak alijára – Izrael elfelejtett gyermekei
- 11 Manchester – ortodox többség
- 13 Afrika legősibb diaszpórája (Szerényi Gábor)

IZRAEL

- 14 Anthony Lerman: A cionizmus jelentősége a mai Európában
- 16 Gazdaság, tudomány, technika
- 19 Vége az alijának? (Seleanu Magdaléna)
- 22 Sokarcú ország – Izraeli dokumentumfilmek szemléje Budapesten (Varga Balázs)
- 24 Történelem karikatúrákon

TÖRTÉNELEM

- 25 Történészek két napja a Goethe Intézetben – Az Anschlusstól Kirjat Mattersdorfig (Várai)

KULTÚRA

- 27 David Grossman: Lásd: Szerelem
- 29 Egy font hús – A velencei kalmár a Tivoli Színházban (Götz Eszter)
- 31 Múltidézés (Tarbay Ede)
- 32 Könyvmoly (Hahn Fanni)
- 32 Lapozgatás az interneten (Feldmájer Sándor)

Summary

There is no reason to fear of an anti-Semitic revival initiated by the new government – argues **Attila Novák** against the deeply rooted conviction of the majority of Hungarian Jews. Time has come to evaluate the political parties according to their programmes and policies instead of labelling them „anti-Semites” and non „anti-Semites”. After the recent elections we have a chance to have a moderate right wing government, which distances itself from the extreme right party of **István Csúrká**.

The library of the Rabbinical Seminary which, although very much neglected during the past thirty years, nonetheless preserves some truly unique books, will be relocated to another floor, to make room for the Pedagogical Institute of the Seminary. The librarians are at loss to understand why the 130 thousand volumes have to be moved, instead of the desks and chairs of the new institute. It would appear that the decision-makers considered the fate of the library secondary to various, obscure administrative considerations.

At the general assembly of the *Budapest Jewish Community* and the *Federation of Jewish Communities in Hungary* there was no mention of the scandal aired by *Szombat*, namely that the director of the Budapest Jewish cemetery drew 12 million Forints (c. \$60,000) on the basis of false invoices and is unwilling to show the receipts proving that he did not pocket the money. Why wasn't anybody prepared to challenge to Budapest president who is reluctant to offer any information on the community's affairs, while the national president who is more inclined to keep in contact with the public was criticized severely. Is this a sign of democracy or of weakness?

János Bársony, a Socialist MP of the previous government was the single Hungarian MP among the twenty who accepted the invitation to go to Israel and participate in the gathering of Jewish MPs last year. Many

of the invited MPs considered an Israeli visit untimely just before the elections, although some were prevented from participating by other engagements.

Our foreign affairs section begins with a Tunisian travelogue by **Gábor Szerényi**, according to whom the official tolerance towards the Jews hides strong anti-Semitic sentiments. The second report describes the fate of the falash muras (forcefully converted Jews) remaining in Ethiopia, while the third report takes us to Manchester and its growing Jewish community. This city, with its Orthodox renaissance, shows a rapid growth, in stark contrast to other parts of England, where the Jewish communities are decimated by assimilation.

In the second part of our section on Israel's fiftieth birthday, we have published excerpts from studies by **Amos Oz** and **Alain Dowty**. Another study details Israel's economic miracle: how the country, starting from the „zero point” threatened by enemies from all sides became a highly-developed industrial country within the span of fifty years.

A Hungarian-Austrian historical conference was held on the sixtieth anniversary of the Anschluss (the Nazi occupation of Austria). Most lectures focused on the tragedy of the fleeing Jews. Before the „Endlösung”, the Nazis often provided the Jews with false visa and often also provided Danubian ships for them (obviously, for a good fee). Most of these Jews eventually reached a safe haven in England or the States, or - to a smaller extent - in Palestine. Lacking a visa, however, many of the refugees were stranded under way and the Nazi power eventually caught up with them again. These refugees then lost their lives in one of death camps.

Shakespeare's play, *The Merchant of Venice*, has been adapted to the stage for the second time since 1948 – before 1989 the play was a taboo. This issue concludes with a review of the theatre performance.

Segítse Ön is a rászorulókat!

Számos, főként nyugdíjas olvasónk jelezte, hogy az év elején megemelní kényszerült lapár miatt nem tud 1998-ban előfizetni a *Szombatra*. Kérjük mindazokat, akiknek ez módjukban áll, teremtsék meg a lehetőségét, hogy a rászorulóknak ne kelljen nélkülöznie az évek során rendszeres olvasmányá vált lapunkat, s fizessenek elő számukra egy-egy évfolyamot.

Aki eddig nem jelezte, hogy ez okból nem újította meg előfizetését, kérjük, írjon vagy telefonáljon szerkesztőségünknek, s mi a „segélyalap” feltöltődése nyomán igyekszünk mihamarabb postázni a *Szombatot*.

Tisztelt Olvasó!

A *Szombat* következő száma nyári szünetünk után, szeptemberben jelenik meg. Szerkesztőségünk addig is várja leveleiket, észrevételeiket.

Fizessen elő Ön is!

Még mindig nem késő! Ne felejtse el megújítani *Szombat*-előfizetését 1998-ra!

Amennyiben egész évre (összesen 10 *Szombatszámra*) előfizet – belföldre 2000 Ft-ért, külföldre 40 USD-ért (légipostázással) –, nem érinti az esetleges évközi áremelés. Aki a jelzett összegnél többet szán a *Szombat* céljaira, lapunk jövőjét, prosperitását segíti elő. Aki második félévi számainkra kíván előfizetni, legalább 1000 forintot vagy 20 USD-t kell postáznia.

Az alábbi megrendelésre belföldre csekket küldünk Önnek, külföldről közvetlen banki átutalással fizetheti elő a *Szombatot*.

Címünk: Szombat szerkesztősége
1065 Budapest, Révay u. 16.

Tel.: 311-9214, tel/fax: 311-6665

— levágandó —

Megrendelem a *Szombat* című folyóiratot 1998-ra, 2000 Ft-ért/második félévi számaint 1000 Ft-ért. Az előfizetési díjat az önök által küldött csekken kívánom átutalni.

Név:

Cím:

Olvasóink írják

Sírtam a sírtól

Hosszú idő után kerestem fel a Kozma utcai temetőben a 4-22-12-es sírt, ahol hozzátartozóim, dr. Szántó László és felesége, valamint Kisteleki Ibolya nyugszanak. Amit láttam, attól simi kezdtem, mert a sír fedőlapját kettétörve, az emléktábla egy részét letörve, a márvány virágtartót megsemmisülve találtam. A fedőlapon egy fatörzs lefűrészelt darabja feküdt, valószínűleg az okozta a rombolást. Ez is a kertészeti rendezés munkálatai közé tartozik? Ki téríti meg a sírkőben esett kárt?

Nagy Lászlóné

Az antiszemitákat szolgálják

Kevés a reményem, hogy közlik a levelemet, mert csak támadni tudnak. El nem viselik a kritikát, bár a közmondás szerint nem az a legény, aki adja, hanem aki állja. Maguk talán nyomozók, hogy áprilisban, májusban hamis számláról írnak, még Pécsen is jártak, hogy keressék Nagy Sándort, aki a temetőben dolgozott. Ha egyszer oda kimenének, biztosan a Kozma utca 8-10.-be, a keresztény temetőbe mennének hozzátartozóikhoz, nem a 6.-ba, ezért nem tudják, hogy milyen sok fát vágtak ki, milyen szép rendet csináltak. Ez a fontos, hogy a munkát elvégezték.

Támadják a hitközséget, ezzel az antiszemitákat szolgálják. Ha már gyanakodnak, miért nem a Bész Din-hez fordultak? A hitközségi vezetőket rágalmazzák, pedig maguk is abban a Bálint Házban dolgoznak és támadják a hitközséget, amit a hitközség tart fenn.

Kertész Györgyné

Deák Ferenc u. 9.

Nagy szolgálatot tettek a zsidóságnak

Nagy szolgálatot tettek a zsidóságnak, amikor leleplezték a temetőben történeteket, és kiderítették, hogy Nagy Sándor temetőkarbantartó nem létezik. Mikor derül ez ki állítólagos művezetőjéről is? Nem tudják elképzelni, hogy milyen keresés folyt itt a hitközségen. Persze nem Nagy

Sándor, hanem az ügyet elindító „Zucker Gerson” személyének felderítésére. Hogyan ellenőrizték most drága pénzért a szakértők, hogy 1995–1996-ban hány fát vágtak ki és hányat 1997-ben? Az sem tűnt fel a vizsgálatkor, hogy Karádi Gábor, akinek semmi köze a kifizetések technikai lebonyolításához, temetői vezetőként pénzkihordó szerepet vállalt, ő vette fel a bankban a pénzt, ami a pénzügyi osztály munkatársainak dolga, és ő szállította el a nem létező iparosnak, a nyugtát meg az átvételről magának tartja, mintha a saját pénzéről lenne szó.

Miért nem kérdik meg a BZSH vagy a Mazsihisz elnökét és ügyvezetőjét, miért nem kezdeményeztek rendőrségi vizsgálatot, ahogy az egyik előljáró javasolta? Ugyan kinek az érdekét szolgálja a nagy csend?

(Név és cím a szerkesztőségben)

VI. vallásközi hét

A GeSheR-HÍD Vallásközi Kapcsolatok és Kutatások Központja 1998. július 20–21. között Szentendrén rendezi meg immáron hatodik nemzetközi vallásközi tábort. A tábor programjában délelőttönként a Kárpát-medence történelmi vallásfelekezeteinek (ortodox, római katolikus, evangélikus, református, zsidó és muzulmán) alkalmi, délutánonként a vallásfelekezetekhez kötődő nemzetiségek kulturális műsorai szerepelnek.

A táborba elsősorban 14–24 év közötti fiatalok jelentkezését várjuk, az ország határain túlról is. Jelentkezési határidő: május 31.

Részletesebb információkat és jelentkezési lapot a 06-22-368-297 telefon- és faxszámon, vagy a következő címen lehet kémi: GeSheR-HÍD, 2475 Kápolnásnyék, Pf. 6.

Pontosítás

Májusi számunk 10. oldalán a Mazsihisz-közlönyéről szóló beszámolóunk egy félreérthető mondatot tartalmazott: amikor arról írtunk, hogy „**Engländer Tibor** Mazsihisz előjárásági tag, a Magyarországi Cionista Szövetség elnöke, a szövetség számára a Mazsihisz költségvetésében előirányzott 3 millió forint megduplázását kérte”, nem említettük, hogy ez a költségvetésből zsidó társadalmi szervezetek számára elkülönített 20 millió forintos alap terhére történt.

NOVÁK ATTILA

Felejtés és emlékezés között

A parlamenti választások magánzsídó szemmel

A választások első fordulóját követően egy főként zsidókból álló baráti társaságban vendégeskedtem, ahol rögtön szóba került az – amiről egyébként is az egész város beszél –, hogy ki, mire szavazott. Mikor megtudták, hogy szimpátiám nem valamely kormánypártot, hanem a vihar. Olyan méretű értetlenség és ellenszenv fogadott, amely több volt a racionálisan indokolhatónál és méltán volt rokonítható egy kőkemény radikális jobboldali társaság világlátásával: fekete-fehér, fasiszta-liberális. A jórészt negyvenesekből álló társaság olyan dühvel fogadta az ellenvéleményt, amellyel a saját korosztályomban vagy az ennél fiatalabbaknál sohasem találkoztam.

Egyértelművé vált, hogy olyan egydimenziós térbe kerültem, ahol más véleménynek nincs helye. Az is világosan látszott: ezek az emberek félnek és egész politikálását ez a félelem motiválja.

De mivégre ez a nagy félelem? Jönnek a nyilasok? Vagy csak Horthy Miklós fehér lovon? És miért baj az, ha valaki (aki történetesen zsidó vagy zsidó származású) úgynevezett „jobboldali” pártot szavaz? Csak nincs megírva valahol a nagykönyvben, hogy kinek kire/mire kell szavaznia? Egyáltalán, milyen programokat valló pártot „szabad” egy zsidónak (zsidó származásúnak) szavaznia?

Az értékek és az érdekek mentén beszélhetünk bal- illetve jobboldali programról és politikáról. Ma a baloldalt és a jobboldalt a globalizációhoz és a nemzeti hagyományokhoz való viszony alapján különböztetjük meg. Szigorú osztálykéretek már nincsenek, a modern fogyasztói társadalom itt már eljátszotta a nagy homogenizáló szerepét, így minden nagy politikai erőnek több rétegre is figyelnie kell. Ugyanakkor ma jobboldali értékeket baloldali pártok és baloldali értékeket jobboldali pártok is képviselnek, ebben az értelemben a magyar politikai paletta még sok esetben kialakulatlan és zavaros. Az is megfigyelhető, hogy Magyarországon etnikai és vallási alcsoportjait sikeresen akarták politikailag orientálni: szinte elvárták azt, hogy egy zsidó vagy ci-

gány származású választó kire is szavazzon. Ellenvéleménynek helye nincs, a megosztottságot pedig mindegyik törzs maga is elősegíti.

Az 1994-es választásokkor egyszerű volt a helyzet. Egy, az utolsó időszakban antiszemita húrokat is pengető pártot és korifeusait váltottak le a szocialisták. A helyzet egyáltalán nem volt bonyolult, így azok is feketén-fehéren kezdtek el látni a világot, akik úgy egyébként nem lettek volna hajlamosak rá. A kultúrharcos „nemzeti” újságírók ténykedése elhalványította Antall Józsefnek és kormányának néhány fontos érdemét és világosan kiderült: a rendszerváltás olyan állapotot teremtett, mely az önkifejezés és a jogok pozitív szabadsága mellett a rossz kiélésének a lehetőségét is magában hordozza: azaz, ebben az esetben az antiszemita szabadságát is jelentette.

A szocialista párt régi ígéreteket hordozott. Egyrészt a baloldal azon prófétai ígéretét, hogy „nem lesz többé úr és szolga” (lett), hogy fajra, felekezetre és valásra való különbség nélkül biztosítja majd minden ember egyenlőségét. Többen azt is várták, hogy kíméletlenül elfog majd nyomni minden antiszemita jelenséget. Mivel a magyar baloldal mindig is ellenezte az antiszemitizmust, és a Magyarországot felszabadító és a hivatalosan is a baloldali ideológiát valló szovjet hadsereg „ab ovo” antifasiszta volt, ellenfeleikre könnyen rá lehetett vágni, hogy fasiszták és antiszemiták. Sok zsidó pedig egzisztenciális boldogulása és vélt biztonságérzete révén is kapcsolódott az elmúlt rendszerhez.

A diszkreditálódott jobboldal demokratikus elemeinek további leépítését maga a baloldal végezte el, azzal a nem is titkolt szándékkal, hogy a politikai élet középpontjába magát helyezze. A Rákosi-majd a Kádár-kor alatt a jobboldal nagyrészt magánzsalonokban és lakásokban (plusz kocsmákban) konzerválódott, nagyrészt az 1945-ös szinten.

A rendszerváltáskor ezek az erők aktivizálódtak s alakították meg a régi történelmi pártokat. A Kádár-rendszer való-

ban élő lelkiismerete, azaz a liberális emberjogi és újbaldali gyökerű demokratikus ellenzék pedig megalakította a Szabad Demokraták Szövetségét, amely a harmadik utat jelenthette volna: a polgári közép programját.

Az Antall-kormány alatt a történelmi pártok és a szabaddemokraták törzsi pártharca határozta meg a magyar politikai közéletet, miközben folytatta előrenyomulását az 1994-ben visszatérő nevező harmadik, a szocialista párt. A jobboldal ezután egyrészt tovább osztódott, másrészt tovább konszolidálódott. Az eredetileg radikális és anarchista Fiatal Demokraták Szövetsége nagynehezen – részint az SZDSZ jóvoltából – jobbközép gyűjtőpárttá alakult, az ország pedig megindult azon az úton, hogy végre a bal- és a jobbközép váltógazdasága alakuljon ki. Csak így egyszerűen: „zsidók” és „antiszemiták”, valamint Kulturkampf nélkül.

Az MDF bukásával biztonságérzet töltötte el a pesti zsidókat: a Hét és a Panoráma levitézlett újságírói pedig jól megérdemelt helyükre kerültek: ki az utcára, ki Jordániába.

A szabaddemokraták 1994-es kormányra kerülése, szintén megnyugtató látszott a pesti zsidóság felbolydulni látszó idegrendszerét. Több alapító atya származása is jó garanciát jelentett arra nézve, hogy a múlt ármái többé nem térnek vissza.

Többek számára azonban kiderült, hogy a szabaddemokrata eszmevilág a radikális aufklérizmus olyan típusát képviseli, amely – bár a pesti szabadelvű zsidóság képviselői ezzel vígan azonosulni tudtak – konzervatív zsidó szempontból igenis kritikával illethető. Nem a normális politikai élet jele az, ha pártokra nem az általuk képviselt értékek, hanem a rájuk aggatott jelzők alapján szavaznak. Mint ahogy az sem egészséges, ha a modern politikai élet választóvonalát az úgynevezett „többséghez” (értsd mainstream magyar nacionalizmus, „átlagember” stb.) való viszony, illetve az antiszemitizmustól való félelem határozza meg.

A szabaddemokraták lassan őrlődtek fel a kemény kormányzati munka és az elvek közötti harcban. De éppen az elvek radikális képviselése és az élet valósága közötti dichotómia tette oly abszurdá az SZDSZ álláspontját. Az emberjogi küzdelmekben eredetiek és hiteselek voltak, de ahogy képviselték azokat, az idejétmúlt volt. Amihez viszont a kormányzati munkában asszimilálódtak volna, azt az asszimiláló szocialista párt csinálta jobban és hatékonyabban. A gazdaság piacosításának és az Európai Közösséghez való minél gördülékenyebb csatlakozásnak a programját a szocialisták maradtak nélkül vették át és képviselték.

Egyes margóra szorult szabaddemokrata értelmiségiek azokat az elveket kérték számon az SZDSZ-es miniszterektől, amelyek éppen azért voltak betarthatatlanok, mert elvek: csak igazodni lehetett hozzájuk, de teljesíteni őket sohasem. Így, ezzel a kritikával is csak még jobban megmutatkozott az ideák világa és a valóság közötti szakadék. Ez a kint is vagyok, bent is vagyok pozíció pedig az egész szabaddemokrata kormányzati munka iránt teremtett mély bizalmatlanságot.

De hadd hozzak fel erre egy példát. A szocializmus éveiben megtapasztalt rendőrállami módszerek következtében egyes szabaddemokraták érthetően mélyen gyanakvóak voltak a rendőrséggel szemben. Ám közben a világ nagyot változott: ez a rend- és rendőrfóbia anakronisztikusnak bizonyult egy olyan országban, ahol minden van, kivéve rend. Az emberjogi radikalizmust csak a dolgozószobából lehetett következtetesen képviselni: a rendőrség további leépítésének és az idegenrendészeti törvény bírálatának pedig kevés fogantatja volt egy egyre romló közbiztonságú országban.

A rendezett világ széthullását érzékelő állampolgárok jó része az összeszedettség megvalósítását ígérő erőket támogatta és nem azokat, akiknek erejéből csak a már meglévő széttagoltság elmélyítésére tellett. Az állampolgár akár szocialista, akár „polgári” mezben, de erősebb államot akart látni, és nem olyan államot, ahol a törvényesség pusztán az egyes ember belátóképességére (no meg némi „éjjeliőr” funkciókra) és nem a mindenki számára kötelező kemény, de nem igazságtalan törvények betartására van bízva. Az állampolgár, látva a bábeli zűrzavart, a szigorítások és nem az enyhítések mellett szavazott.

Igy vált igazzá a régi mondás: a pokolba vezető út jószándékkal van kikövezve.

Az 1994-ben megalakult új kormány is problémákat örökölt és hibákat követett el: sajnos, nem lehet úgy kormányozni, mintha nem ebben az országban élnénk. A több évtizedes kapcsolatrendszer és hatalomirányítási technikák virtuóz ismerete nem múlt el nyomtalanul: a szocialisták működését nagyjából ez határozta meg. Ez a „szocialista” kapcsolatrendszer nem valamiféle ördögi dolgot jelent, hanem nagyonis megfogható hatalmi logikát: munkahelyi és szakmai érdekcsoportok érvényesítését, magyarul a tiszta és érdekelt lobbypolitikát. Csak most derült ki, hogy annak idején még az Antall-kormány is túl óvatos volt, hiszen társadalomképét a múlt tartotta fogva. Ez azt jelentette, hogy a nagy rendszerek átalakításához, éppen a lakosság ellenállásától tartva, csak félve mertek hozzákezdni. A magyar politikai élet sajátos fejlődését töretlenül végigvivő MSZMP-MSZP-t azonban nem költötték a múlt ármái. Politikájukat a nyers tettvágy és a pártgenerációk egymásra halmozott praktikus tudása és tapasztalata alakította olyanná, amilyenek most láttatni szeretné: piac- és Európa-konform „felvilágosodáspárti” tömörüléssé. Ugyanakkor ne legyünk egyoldalúak: az MSZP által követett kül- és gazdaságpolitika több eleme is vállalhatónak és pozitívnak bizonyult: felvállalta a gazdaság menedzselését és megpróbált kiegyezni az ország szomszédaival. Ugyanakkor a gazdasági megszorító intézkedések hátrányai, az egyre nagyobb infláció, a korrupciós botrányok és a romló életkörülmények együtt tették sokak számára érthetővé azt, hogy vége a régi népi-urbanus vitának: ma másról van szó. És ez az, amit a zsidók nagy része még mindig nem hisz el. De beszéljünk egyértelműen. A magyar zsidók nagyrésze ma nem a gazdasági ellehetetlenüléstől kell félnie, ugyanakkor jórésztük politikai szocializációját és gondolatvilágát az elmúlt rendszer formálta féloldalassá. A jobboldalról csak azt tudták, hogy az antiszemita, és a félelmek alapján ítélkeztek oly bőszen. Az antiszemitizmust azonban nem csak az antiszemiták tarthatják fenn, hanem kisebbsésként azok is, akik mindenben antiszemitizmust látnak.

Szavazataikat nem valós érdekeik, hanem a zsidóságuk miatti félelmek mentén adják le. Így, mintha az egész erről

szólt volna. Bár, az is igaz, hogy a magyar jobboldal ténylegesen meglévő antiszemita hagyományai is elősegítették eme rossz beidegződések kialakulását.

Ez világosan megmutatkozott azon a bizonyos estén is. Eddig arról szólt az érvelés, hogy azért nem szabad a jobboldalra szavazni, mert az antiszemita. Most azzal egészült ki, hogy olyan pártra sem szabad szavazni, amely listájára és szövetségeseik közé – úgymond – exjobboldaliakat, azaz (szól a torz következtetés) antiszemitákat vesz fel. Emlékezésük persze egyoldalú: a baloldal hibáit, bűneit és tévedéseit még csak meg sem említették. Az eszükbe sem jut, hogy éppen az antiszemitizmus „jövője” szempontjából, mennyire káros, ha a zsidóság egyetlen politikai irányvonallal mellett kötelezi el magát.

Nem fogták fel, hogy azzal, hogy a „zsidókérdést” középpontba helyező Csurka István külön utakra ment, világosan elváltak egymástól a mérsékelt és a szélsőjobboldal hívei, magyarul lehet jobbra szavazni anélkül, hogy az a szélsőjobbót jelentené.

Bár nekem az a véleményem, hogy teljes spektrumú zsidó politikai élet csak Izraelben van, meg kellene próbálni a valódi értékek és az érdekek, és nem a félelmek és az előítéletek mentén szavazni. Ebből a szempontból ígéretes az új jobbközép politikai tömörülés.

A félelem, mint politikai tényező persze valódi hajtóerő és jelzi, hogy a világ mely égtáján élünk. A félelem azért is fontos, mert jelzi a veszélyt, de félrevezethet, mert ha tényleg lenne ok a félelemre, a baljós előérzetüket óramű pontossággal hallatókra éppen azért nem fognak odafigyelni, mert félelmeknek oly sűrűn adnak hangot.

Remélem, hogy ezt az írásom elején említett estének a résztvevői is meg fogják érteni. Persze azt is tudom, amit ők feltehetően nem, hogy ez az egész zsidóügy nem a magyar politika központi kérdése. Szerencsére mellék-hadszíntér. De nekünk fontos.

Amikor e sorokat írom, május 25-én reggel, már bizonyos, hogy jobbközép-jobboldali koalíciós kormány jön létre. A kialakult helyzet várakozással, a győztes párt koalíciós lehetőségei aggodalommal töltöttek el. Hogy a soron következő jó kormány lesz-e a Magyar Köztársaságnak, nem tudható, ám a kormányzati zsidóellenességtől való félelem, úgy vélem, alaptalan.

Emlékezni kell, de felejteni is.

Korántsem költői kérdések

BZSH- és Mazsihisz-közgyűlés után

Vajon miért volt olyan fomális és eseménytelen a Budapesti Zsidó Hitközség közgyűlése? Miért volt sokkal élénkebb a közönség a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének küldöttgyűlésén? Hiszen az előbbinél nagyobb a tét. A szó szoros értelmében, hiszen kiadásai meghaladják az egymilliárd 750 millió forintot. A Mazsihisz költségvetése kerek egymilliárral kevesebb. És Budapesten él a zsidók túlnyomó többsége, talán kilencven százaléka. Miért vannak mégis többen a Mazsihisz küldöttgyűlésén? És miért olyan harciasak a küldöttek? Pedig az ügyvezető igazgató ugyanolyan, több mint egyórás hosszú és optimista beszámolót ad elő mindkét esetben, és a gazdasági főtanácsadó által ismertetett számtömeg is éppoly nehezen követhető itt is ott is. **Schweitzer József** országos főrabbi is mindkét alkalommal a kaszusz-ellátás gondjait meg a képzett előimádkozók, metszők, rabbik hiányát panaszolja. **Deutsch László** a Nagyfuvaros utca ortodox ritust követő

főbbija is mindkét alkalommal burkoltan kétségbevonja neológ kartársai halachikus felkészültségét.

Miért támadja olyan dicséretre méltó bátorsággal a Mazsihisz elnökét **Pollák Jenő**, mondván, hogy a költségvetés koncepciótlan, nem tekinti a tényleges közösségi életet, csak azzal törődik, hogy minden vidéki közösségnek „be legyen tömve a szája”? Vajon miért kéri számon olyan bátran a demokrácia hiányát, miért javasolja **Feldmájer Péter** elnök súlyos elmarasztalását? A BZSH elnökét ilyen bírálat nem érte – itt nyilván mindenki maradéktalanul elégedett a demokráciával.

Ki tudja, miért a Mazsihisz jóval csekélyebb büdzséjéből különítenek el egy összeget, amelyre kívülről is pályázhatnak? (Ezt csak a szöveges beszámolóból tudom, mert a költségvetésben nem találtam nyomát.) **Engländer Tibor**, a Cionista Szövetség elnöke kevesellte az e forrásból rájuk eső 3 millió forintot, majd amikor a küldött-

gyűlés a kért emelést nem szavazta meg, sarkonfordult, távozott és bevágta az ajtót. Miért nem történnek ilyen zsumalisztát gyönyörködtető események a budapesti zsidóság gyűlésén? Vajon miért a Mazsihisz gyűlésén javasolja **Kővári Dezső**, a kóser húsbolt üzemeltetője, hogy ha kap egy helyiséget, kóser szupermarketet nyit? Miért tartja szükségesnek **Ledniczky András** Szegedről, hogy felhánytorgassa a rabbihiányt, a zsinagóga felújítására szánt, de még át nem utalt 20 millió forintot, miért beszél kulturális programjaikról? Vajon a budapesti kilék életéről miért az ügyvezető igazgató optimista beszámolója az egyetlen hírforrás? Pedig, talán egyetlen kivétellel, az összes rabbi Pesten működik.

Vajon miért csak a Mazsihisz elnöke készít szervezetének életéről (nem mindig követhető) szöveges beszámolót? Ez az erő vagy a gyengeség jele? Az őt ért támadások és a kritikus hangnem a Mazsihisz demokratikusabb légkörét vagy az elnök gyengébb pozícióját jelzik? Netán mind a kettőt?

Ki tudja, miért, a BZSH a gazdája a hitközségi óvodának és iskolának, miközben a felsőfokú tanintézet, a Rabbiképző a Mazsihisz szárnyai alatt működik? Miért a Mazsihiszé a kórház és a levéltár és miért a BZSH-é a népkonyha és a Chevra Kadisa?

Ki érti, miért nem beszéltek egyik alkalommal sem a temetői hamis számlákról (noha persze a Kozma utcai temető a BZSH alá tartozik). Miért nem érezte szükségesnek egy küldött sem, hogy legalább megkérdezze: Ugye mindebből egy szó sem igaz? Talán azért, mert érzik, tudják, hogy erős embereket támadni úgyszólván hiábavaló, hiszen egy-két rövid, de velős megjegyzéssel lesöprik a témát az asztalról? Miként kell értékelni, hogy e sorok íróját, aki a Mazsihisz küldöttgyűlésén az erre vonatkozó anyagot kívánta szétosztani, az ügy fő érintettje trágár szitkok közepette próbálta elzavarni? Ezt persze megtette a BZSH küldöttgyűlésén is: a Szombat „osztogató” munkatársa onnan is távozni kényszerült: miközben a küldöttek többsége csodálkozva és értetlenkedve forgatta a kezébe nyomott írományt, az érintett és közeli barátai nem késlekedtek a határozott fellépéssel.

Ez tény, itt kérdőmondatnak nincs helye. Többi, korántsem költői kérdésünkre minden választ szívesen fogadunk.

g. j.

Izraeli és magyar pszichiáterek konferenciája

Dr. Silfen Péter izraeli pszichiáter ötlete és kitaró szervezőmunkája nyomán, továbbá a Magyar Pszichiátriai Társaság támogatásával, májusban Budapesten rendezték meg az első közös, izraeli-magyar pszichiátriai konferenciát. A háromnapos találkozóra mintegy hatvanfős izraeli csoport érkezett, főként Tel-Avivból.

Az összejövetel szakmai programja két fő témát ölelt fel: a pszichiátriai betegjogok alakulását Izraelben és Magyarországon, valamint a poszttraumás szindróma létének és kezelésének problémáit. A betegjogok témájában az izraeli és hazai szakemberek mellett előadást tartott **dr. Gönczöl Katalin** ombudsnő is. A poszttraumás szindrómák kapcsán az izraeli előadók főként speciális területeken végzett kutatásairól számoltak be (az öbölháború hatása kisgyerekekre, a krónikus abúzus és a krónikus poszttraumás szindróma összehasonlító vizsgálata gyermekeken, szexuális diszfunkciók a poszttraumás szindrómában), míg a magyar előadók inkább globális áttekintést adtak a világban folyó kutatási tendenciákról, illetve egy előadás a holocaust-túlélők gyerekeinek speciális problémáiról szólt.

A konferencia budapesti és vidéki pszichiátriai intézmények meglátogatásával zárult. A szervezők reményei szerint az együttes munka jövőre Izraelben folytatódik.

Pécsi Katalin

Egy emelettel lejjebb

Költözik a Rabbiképző Intézet könyvtára

Egy-két aggódó munkatárs és törzs-olvasó tájékoztatott bennünket. Izgatottan vagy méltatlankodó hangon közölték: a Rabbiképző Intézet könyvtárát elköltöztetik egy – szerintük – a jelenleginél rosszabb helyre.

A költözködés oka az, hogy ez év szeptemberétől a tervek szerint új épületében kezd működni az Anna Frank Gimnázium (új nevén Scheiber Sándor Tanintézet), eképp a patinás József körúti épület számos helyisége felszabadul. Mivel a Rabbiképző Intézet Pedagógiumát a második emeleten bővítik tovább, elköltöztetik a könyvtárat, amely múlt századi alapítása óta ezen a helyen működik.

Érdeklődésünkre a könyvtár egy magát megnevezni nem kívánó munkatársa összegezte a történeteket. Elmondása szerint a könyvtárat a hitközség műszaki osztályának képviselője értesítette az elmúlt év novemberében az épület átépítési terveiről. A műszaki osztály munkatársa kész tényként közölte a nem mindannapi hírt a könyvtár igencsak meghökkenett dolgozóival. Az illető egyben vázolta az új elhelyezést is: a bibliotéka az első emelet és a földszint egyes helyiségeibe költözik majd. Az olvasóterem új helye a gimnázium jelenlegi, szintén a földszinten lévő tomaterme lesz. Különösen ez utóbbi háborított fel a könyvtár „ifjútörök” munkatárait: a földszinti helyiségek ugyanis vizesek. Ösztönzésükre írt levelet **Remete László**, a könyvtár vezetője a műszaki osztálynak, melyben vázolta aggályait. (A levélből alább részleteket közlünk.) Választ nem kapott – felsőbb utasításról lévén szó, az érintettek véleménye nyilván nem oszt és nem szoroz. Három hónap elteltével a könyvtár vezetője ismét vette a bátorságot, és ezúttal magához **Zoltai Gusztáv** ügyvezető igazgatóhoz fordult panaszával. Levelében megismételte a műszaki osztálynak már elmondottakat: „nem tartjuk elfogadhatónak a könyvtár földszinti, illetve első emeleti elhelyezését: a könyvállománynak vizes helyiségekben való elhelyezé-

se a könyvek gyors gombásodásához és pusztuláshoz vezet.” Választ erre a levélre sem kapott. A könyvtár fent említett munkatársa ez év áprilisában azt mondta, hogy a költözködésről még mindig semmit nem tudnak, tájékoztatást senkitől nem kapnak; már attól tartanak, hogy valamelyik reggel a rakodómunkások fogadják őket: hol kezdhetik a pakolást? Erre a helyzetre természetesen tökéletesen fölkészületlenek.

Fontos tudni az úgyról, hogy a németországi Niermann-alapítvány egymillió márkás támogatást helyezett kilátásba a könyvtár számára. Erre a német kulturális attasé látogatása után került sor, aki – látván a könyvtár mostoha állapotát – megkereste a fentemlített alapítványt. A könyvtár név nélkül nyilatkozó munkatársa úgy vélekedett, hogy a hitközségi vezetés az egymillió márkát a Rabbiképző Intézet – könyvtárat is magában foglaló – épületének rekonstrukciójára kívánja fordítani, ami nyilván ellentétes az adakozó szándékaival. Ezért az elégedetlenekben fölmerült az a gondolat is, hogy a visszas helyzetről tájékoztatják a Niermann alapítványt, amely igen szigorúan ellenőrzi a pénz felhasználását. Korábban könyvre Restaurálás céljaira már átutaltak százezer márkát, amelynek felhasználását tételen ellenőrizték. (A könyvtár vezetőjének tájékoztatása szerint ebből 74 könyvet tudtak restauráltatni.)

Mások éppen ezért ellenezték a megkeresést, mivel véleményük szerint a pénz esetleges visszatartása senkinek nem használna.

Remete László, a könyvtár nyugdíjba készülő, már felmondás alatt álló vezetője nem tudott hivatalos tájékoztatást adni, mivel illet ő maga sem kapott. A műszaki osztály felmérés céljából a könyvtárban tartózkodó munkatársai megnyugtatták, hogy legfőbb aggálya, a vizesedés kiküszöbölhető. A német alapítvány által ígért egymillió márkáról sem tudott semmit, noha úgy látta, hogy a műszaki osztály emberei biztosan számítanak rá. Telefonon történt érdeklődésére az ügyvezető igazgató az országos főrabbihoz, illetve a Rabbiképző rektorához irányította.

Dr. Schweitzer József országos főrabbi, aki sok éven át a Rabbiképző Intézet főigazgatója volt, úgy nyilatkozott, hogy ő csupán olvasó a könyvtárban, ezért az úggvel nem foglalkozik, mivel az nem rá tartozik. ő a maga részéről **dr. Schöner Alfréd**hoz, a Rabbiképző (új nevén: Zsidó Egyetem) jelenlegi főigazgatójához küldött tovább bennünket. Az új főigazgató megnyugtattott, hogy a költözködéssel a könyvtár állománya nem sérül, mivel a vizesedéssel kapcsolatos veszélyek a mai korszerű technika mellett teljes mértékben kiküszöbölhetők. Vajon nem lett volna észszerűbb a Pedagógiumot beköltöztetni a felszabaduló

Könyvek restaurálás előtt

új helyiségekbe, ahelyett, hogy a könyvtár 130 ezer kötetét mozgatják meg? – e kérdéseinkre a rektor válaszában a Rabbiképző rektori tanácsának döntésére hivatkozott, amely a könyvtár költöztetését nem kifogásolta.

Zoltai Gusztáv ügyvezető igazgató úgy tájékoztatott, hogy az intézmény átalakítása csak az Anna Frank gimnázium kiköltözése illetve a Niemann alapítvány adományának megérkezése után kezdődhet el. Ez utóbbi egyelőre még várat magára, de csupán néhány pótlólagos dokumentáció elküldése miatt. Mind az átalakítás megtervezésére, mind annak kivitelezésére pályázatot hirdettek, melynek három-három résztvevője közül a német alapítvány tudtával választották ki a nyertest. (A tervből alább részleteket közlünk.) Arra a kérdésre, hogy minderről tájékoztatták-e a könyvtár dolgozóit, az ügyvezető igazgató azt válaszolta, hogy minden illetékest tájékoztattak. A régi könyvtárvezető azonban már nem illetékes az új vezetőt pedig még nem jelölték ki három pályázó közül. Eképp tehát közvetve megerősítette, hogy a könyvtár munkatársait valóban nem tájékoztatták. Az ügyvezető igazgató ugyanakkor határozottan leszögezte, hogy a Niemann-alapítvány egymillió márkáját kizárólag a könyvtár céljaira fogják felhasználni.

*

Műszakilag meglehet, hogy az aggályok valóban alaptalanok. Meglehet, a könyvtár céljaira szánt helyiségeket a leggondosabban felújítják, szigetelik és a könyvtár sorsa megnyugtatóan rendeződik. Még ez esetben is illet volna folyamatosan tájékoztatni a könyvtár munkatársait, folyamodványaikra nem megvető hallgatással válaszolni. Így elkerülhető lett volna több hónapnyi teljes bizonytalanság, kiszolgáltatottság és gyanú: a könyvtár sorsa iránti közhöz gyanúja.

Nem sikerült egyértelmű választ kapnunk arra, hogy vajon miért a könyvtár 130 ezer kötetét kell megmozgatni, mikor a Pedagógium beköltöztetése az új helyiségekbe jóval könnyebb feladatnak tűnik. A válasz részben nyilván abban keresendő, hogy az „erős” pozícióban lévő emberek számára a könyvtár sorsa másodlagosnak számít. A bibliotéka idős, nyugdíjba készülő vezetője, többségükben állományba sem vett dolgozói és néhány elkötelezett olvasó nem jelentenek komoly „ellensúlyt”.

G. J.

A rabbiképző könyvtárának felújítása

Remete László könyvtárvezető levele a műszaki osztálynak

„...A gimnázium kiürítendő tornaterme sajnos teljességgel alkalmatlan könyvtári célokra. Természetes világítása fényes nappal is elégtelen, rendkívül zajos, fűlszuterén helyiség, levegője igen párás, falai embermagasságban nedvesek. Ez a főváros legmélyebben fekvő kerületében a legköltségesebb vegyi eljárásokkal sem küszöbölhető ki maradéktalanul, és az ott elhelyezett dokumentumok elpenészesedését okozná.

Véleményünk szerint a könyvtár jövőendő fejlődése szempontjából az optimális hely továbbra is a második emelet. Az Anna Frank Gimnázium elköltözése révén ezen az emeleten szabaddá válik négy tanterem, melyek a könyvtárhoz csatolhatóak. Ezzel a megoldással a két helyiségben közel 80 négyzetméter területen 4,5 millió forint ráfordítással már kialakított és üzemelő tömörraktár lebontása és újraépítése is megtakarítható. Ily módon nem lenne szükség a túlnyomórészt katalógizált, mintegy 120 000 kötetes könyvállomány sok hónapot igénylő mozgatására sem.

A fent említett helyiségekben a könyvtárhoz való csatolásuk esetén falattörésekkel, illetve ajtók beállításával a folyosó egyik végétől a másikig belső összeköttetés alakítható ki.

A folyosó végén lévő kisebb tanterem jól szeparálható, vasráccsal, biztonsági berendezéssel ellátható, ezért alkalmas lenne a könyvtár legfeltettebb ritkaságainak tárolására (kb. 2000-3000 dokumentum). A jelenlegi olvasóterem kibővíthető (átjáró nyitásával) a mögötte található tanteremmel, és ezáltal felszámolható a jelenlegi olvasóteremben időről időre jelentkező helyszűke.

A szóban forgó, megüresedő tantermek tömörraktár-rendszerrel építhetők be, ezáltal az épület különböző pontjain (a második emeleti folyosón lévő könyvszekrények, Heller-gyűjtemény a főrabbiág hivatalában, a Singer-gyűjtemény a József körúti lakóház második emeletén stb.) szétszórott állományrészletek, ideértve a díszterem 76 szekrényében található 16 000 kötetet, ezen helyiségekbe koncentrálhatók.”

Budapest, 1997. november 18.

A műszaki osztály feljegyzése Zoltai Gusztáv ügyvezető igazgató számára

„A Hermann-Niemann Alapítvány 1995-ben tárgyalta először a rabbiképző könyvtárának felújításáról. Akkor az épületben működő gimnázium miatt csak a tetőtéri bővítés jöhetett számításba. Ennek tűzvédelmi (szakhatósági) akadálya volt.

Az Anna Frank Gimnázium új épületbe költözésével új program vált lehetővé: egy biztonságosan elhelyezhető, bővített alapterületű könyvtár elhelyezése.

Az épület adottságaiból adódóan a könyvtár földszint-emeleti elhelyezést kap. Az épület állapota miatt utólagos falszigetelésre és a fa zárófödém cseréjére van szükség, és a tető faszerkezete faanyagvédelmi szakvélemény alapján kiváltásra, illetve cserére, javításra szorul.

A könyvtár kialakítása: A könyvtár elfoglalja az épületet a zsinagóga, a díszterem és a funkciókhoz tartozó helyiségek megtartásával, valamint a jelenleg is a rabbiképzőt kiszolgáló helyiségek biztosításával.

A földszinten az előcsarnokban történik a látogatók fogadása. A földszinti regisztrációs helyiségben dokumentálják az igényeket, informálják az olvasót és itt történik az eligazításuk. A földszinten kap helyet egy nyitott polcos tároló, feldolgozóiroda, a titkárság és az igazgatói szoba.

Az emeleten kerül elhelyezésre az olvasóterem, a nyitott tároló, a tömör tároló plusz 30 000 kötet bővítési lehetőséggel, feldolgozó- és kutatószoba, a ritkaságok és ősnymatok szakszerű tárolására alkalmas tárolószoba klímarendszerrel.

A második emeleten a Pedagógiumnak és a rabbiképzőnek lehetősége van a könyvtár állományát felhasználva hitéleti oktatási stúdió használatára.”

Budapest, 1998. május 25.

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnökségének közleménye

A Mazsike, alapszabályának megfelelően, június 14-én délelőtt 10 órakor a Garay utcában tartja meg évi rendes közgyűlését. Erről az elnökség az alábbi közleményt adta ki:

A közgyűlésen a napirend első pontjaként **Korányi László** elnök beszámol az 1997-es közgyűlés óta eltelt időszak egyesületi eseményeiről, valamint a magyarországi zsidóságot érintő néhány aktualitásról, mint például a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány működéséről; **dr. Rajki András** elnökhelyettes az egyesület gazdasági helyzetéről ad részletes információkat, s ezt teszi a számvevő bizottság elnöke, **Hajós dr. Vértess Antónia** is.

Legalább egy évre programot kívánunk adni, néhány eleme pedig már a jövőre is utal majd. Az eddigi népszerű rendezvényeket, mint például a szombat esti társaskör, megtartva, sőt azokat nívósabbá, érdekesebbé téve, új formáit keressük az együttlétnek: a tagság egymás közötti és a Mazsikével való kapcsolatának.

Mivel az elkövetkező időben sajnos a szélsőjobb oldali jelenségek felerősödésére lehet számítani, fontossá válik az antiszemita jelenségek elleni fellépés, a Mazsike társadalmi szerepének növelése, a zsidóságon belül azok hathatósabb képviselete is, akik nem tagjai valamelyik hitközségnek. Mivel a magyarországi zsidóságnak legfeljebb tíz százaléka tartozik valamelyik templomkörzethez, a többiek – elvben – elsősorban a Mazsikén keresztül biztosíthatnák a maguk számára a beleszólást saját ügyeikbe.

Feldolgoztuk a Hírlevélben két évvel ezelőtt megjelent közvéleménykutatásra kapott 110 választ, s elképzeléseink a jövővel kapcsolatban azokra is épülnek. Elindul a zsidó hagyományokkal, a történelemmel, a kulturális örökséggel foglalkozó ismeretterjesztés. Az ezeket irányító személyek elnökségbe való kooptálását is kérjük majd a közgyűléstől.

Feladatunknak tartjuk a zsidó közelet tisztaságának elősegítését. Mivel ezt mindenekelőtt magunkra nézve tartjuk kötelezőnek, elmondjuk, hogy milyen módszerekkel tettük és

tesszük a jövőben pénzügyeinket átláthatóvá. Ennek egyik formája, hogy minden fillér bevételről és kiadásról bizonylat van. Az egyesület ingatag gazdasági helyzete a tagdíjbefizetésekkel, a különféle támogatásokkal megszilárdult, rendelkezésünkre áll a havi 300 000 forint az alapvető rezsire, s még az idén a Mazsók jelentős támogatására számítunk. Jellemző az is, bár nem nagy összegről van szó, hogy amíg tavaly a Hírlevélben megjelent hirdetésekben havi átlag 10 ezer forint került a kasszánkba, addig ez idén már havi 50 ezer forintra növekedett.

A Hírlevél májusi számában közöltük, hogy 116 aláírás az alapszabály 9. §-ának 4. pontjára hivatkozva (amely száz tag kérésére rendkívüli közgyűlés összehívását írja elő), új elnökséget választó rendkívüli közgyűlés összehívását kérte. Ellenőriztük az aláírásokat. Közülük kettő olvashatatlan, 30 aláíró egyetlen nyilvántartásban sem szerepel, több Mazsike-tag mellett aláírta az ívet annak nem tag házastársa is. A listán szereplők további 70 százaléka nemcsak az idei tagdíj befizetésével maradt el, hanem közülük jó néhányan többéves elmaradásban vannak. Alapvetően mégsem a formai hiányosságok miatt nem tartottunk rendkívüli közgyűlést, hanem mert úgy ítéltük meg, hogy rövid időn belül két közgyűlést összehívni nem lehet, de nem is érdemes. A mostani közgyűlésen a kooptálásokkal biztosítjuk a vezetés kiegészítését, működőképességét.

Nem akarjuk sem a közgyűlésen, sem azon kívül az egyesületen belüli ellentétek szítását. Ha személyi ügyek nem zavarták volna a munkát az elmúlt években, már sokkal előbbre tartanánk.

Ha sokan jönnek el a közgyűlésre javaslatokkal, a jövőt építeni, akkor ez a június mérföldköve lehet a Mazsike életében, s talán jelentős nap a magyarországi zsidóság életében is. A tanácskozásra várunk mindenkit, azokat is, akiknek sokéves tagdíjelmáradásuk van, ám az 1998-as befizetéssel ismét egyenjogú taggá válnak. Kérünk mindenkit, hozza el legalább egy hozzátartozóját, barátját, ha közben leszünk, megerősödünk!

A Mazsike ügyvezetőjének lemondásáról

Galambos-Goldmann Tamás lemondásához – melyről a *Szombat* májusi száma adott hírt – hozzátartozik, hogy közös megegyezéssel nem véglegesítettük őt, mivel saját megállapítása szerint sem volt képes a feladatkörével járó gyakorlati teendők ellátására, s ezt vele azonosan ítélte meg az elnökség. Ennek volt következménye, hogy nem sikerült kialakítani az általa is említett megfelelő munkakörülményeket. Ugyanakkor megállapodtunk, hogy azon a területen, ami Galambos-Goldmann Tamás erőssége – a dolgok elvi megvalósítása – együtt fogunk működni.

Korányi László,

a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnöke

Zsidó iskolák – az 1998–99-es tanévre beiratkozott elsős hallgatók

Amerikai Alapítványi Iskola¹

elemi tagozat első osztály	13 fő
gimnáziumi tagozat (12 éves kortól)	20 fő
(18 fő az alsó tagozatból érkezett)	

Bet Menahem Iskola²

elemi tagozat első osztály	4 fő
(3 fő a Gan Menahem óvodából érkezett)	

Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola³

elemi tagozat első osztály	46 fő
(20 fő a Lauder óvoda 23 fős nagycsoportjából érkezett)	
gimnáziumi tagozat első osztály (12 éves kortól)	55
(48 fő az alsó tagozatból jött)	

Scheiber Sándor Tanintézet⁴

elemi tagozat első osztály	31 fő ⁵
(a gyerekek fele a hitközséghez tartozó Bejámín óvodából érkezett)	
hatosztályos gimnáziumi tagozat első osztály (12 éves kortól)	16 fő
négyszázfős gimnáziumi tagozat első osztály (14 éves kortól)	16 fő

¹ Benedikt Vera igazgató tájékoztatása szerint.

² A magyarországi Chabad Lubavics mozgalom iskolája. Batseva Oberlander vezető tájékoztatása szerint.

³ Szesler Anna főigazgató tájékoztatása szerint.

⁴ Volt Anna Frank Gimnázium. (Berend Rózsa távozó igazgató tájékoztatása szerint.)

⁵ Az elemi tagozat ebben a tanévben indul.

Zsidó honatyák és miniszterek világtalálkozója

Beszélgetés Bársony Andrással (MSZP), aki egyedül vett részt Magyarországról a jeruzsálemi összejövetelen

– Képviselő úr, ki szervezte a találkozót, és milyen célból gyűltek össze?

– Kezdeményezője a jelentős állami támogatást élvező társadalmi szervezet, az Izraeli Fórum, amelynek társelnöke a Kneszet mindenkori elnöke, sok benne az izraeli parlament kománypárti és ellenzéki képviselője. Mégsem csupán parlamenti kapcsolatokkal foglalkozik, hanem különböző hivatású szakembereket hív össze, olykor nem zsidókat is. E vendéglátásban – úgy vélem – szerepet játszik, hogy sok izraeli politikus szerint az ország múltbéli elszigeteltségének valamelyest van még maradványa, hat még az arab lobby. A zsidó parlamenti képviselők, szenátorok, kománypártok ötödik alkalommal találkoztak Jeruzsálemben. A megnyitón szinte minden rangos izraeli közéleti személy részt vett, közöttük **Ezer Weizmann** akkori és azóta ismét megválasztott államelnök, **Benjamin Netanjahu** miniszterelnök, a parlamenti pártok vezetői. Politikusaikkal később is összejöttünk, akikről hol eltérő, hol összecsendülő értékelést hallottunk a békefolyamatról, és a ma szinte mindenkit foglalkoztató ortodox követelésről: a megszigorítandó betérési törvényről. A rendezők célja vagy szándéka a mostani találkozáson tovább ment az előzőknél, mert valamiféle állandó szervezetet akartak létrehozni. Ez azonban szinte egységes ellenzésre talált, a külföldiek tartottak a későbbi rosszindulatú támadásoktól, amik politikai pályájukra is ányékot vetnének. A tervet a leghatározottabban washingtoni képviselők és szenátorok vetették el.

– Bizonyára meg akarták előzni egy új „Cion bölcsei összeesküvésének” rágalmat.

– Szerintem a rosszindulatú befekettésre elegendő tény a jeruzsálemi jelenlét. Szóval maradt az eddigi forma: az időszakos, általában kétévenkénti találkozó.

– Most honnan voltak és hányan?

– Az öt földrészről száznál többen érkezünk. Az amerikaiakat már említettem, de voltak Kanadából, Dél-Ameriká-

ból, Dél-Afrikából az ellenzékben lévő és főleg fehéreket tömörítő Demokrata Párt képviselői jöttek, Nyugat-Európából és a skandináv országokból. Az egykori szocialista államokból kevesen, közöttük a legrangosabb személy egy bolgár miniszterelnök-helyettes volt.

– Tehát örültek az együttlétnek, s büszkeség töltötte el a megjelenteket, hogy milyen sok kiváló zsidó él világszerte, akiket hazájuk polgárai magas tisztségbe emelnek.

– Ezért senki nem ment volna Jeruzsálembé. Még én is, aki az Európa Tanács alelnökeként, annak politikai bizottsága elnökeként nagyon sokat foglalkozom Izraellel, az elmúlt években számtalan alkalommal jártam ott és a Palesztin Autonómia területén, mégis hasznos információhoz jutottam; hát még azok mennyi hivatali munkájukhoz felhasználható ismeretet szereztek, akik először jutottak el az országba.

– Esetleg Izrael Állam támogatására?

– Igen, igen, a valós tények alapján. Magától értetődik, hogy nemcsak az izraeli képviselőkkel társalogtunk, hanem egymással is, olyan témákról is, amelyek hivatalos kapcsolatokban nem kerülnek elő.

– Ezek a beszélgetések az adott ország zsidóságáról is szóltak?

– Persze, még akkor is, ha mandátumainkat nem zsidóként kaptuk. Sok szó esett például a háború alatt elrabolt zsidó értékekről, az alvó bankbetétek helyzetéről, a kártérítésről.

– Az antiszemizmussal mint világjelenséggel nem foglalkoztak?

– Napirenden nem szerepelt. Annál is kevésbé, mert ennek van fóruma az Interparlamentáris Unión belül, s annak a jeruzsálemi találkozón is részt vett volt angol külügyminiszter, **Lord Janner of Braunstone** a vezetője. Az Interparlamentáris Uniónak ebben a formációjában természetesen nem csupán zsidók vannak.

– Beszéljünk a magyar „delegációról”. 1992-ben, amikor először hívtak meg Budapestre zsidó képviselőket, az SZDSZ-

ből többen mentek, volt a delegációban fideszes, szocialista, sőt az MDF-es dr. Somogyi Tamás is jelen volt. Most miért ment egyedül? Vagy csak hivatalból kényszerült rá, mint az Országgyűlés külügyi bizottságának alelnöke?

– Az utóbbival kezdem: nem! A magam szándékából tettem. A meghívók egyébként személyre szólóak voltak, tudomásuk szerint Magyarországra húsznál többet küldtek, képviselőknek, miniszternek, államtitkároknak. Többeknél rá is kérdeztem, különféle okokra hivatkozva hártották el a részvételt. Ezt annak tudom be, hogy egyesek a választási kampány előtt nem tartották előnyösnek az utazást. Ugyanakkor kétségtelen, hogy többeket elfoglaltságuk akadályozott meg a meghívás elfogadásában.

– Miért érezte szükségét elmenni, hiszen eddig sohasem nyilvánult meg zsidóként?

– Az Európa Tanács politikai bizottsága nagyon sokat foglalkozik Izraellel. Minden alkalom fontos az ismeretszerzésre. Szükségesnek tartom látásmódom olyan bővítését, amelyre itthon nincs mód.

– Ezek a mondatok még inkább erősítik azt az érzésemet, hogy a funkciója szolgálatában utazott. Ha csak „gyalog” képviselő lenne, akkor is ott lett volna?

– Természetesen!

– Van valamiféle kapcsolata a zsidósághoz?

– Abszolút világi családban nevelkedtem, vallásos gyökereim nincsenek, de szoros kapcsolatot tartok hagyományörző rokonaimmal. Lányom Izraelben él...

– Szerepet vállalna valamilyen magyarországi zsidó szervezet, egyesület életében?

– Ha ez nem kívánna meg tőlem valamilyen vallásos életformát, akkor nagyon szívesen.

V. E.

* Az interjú a májusi választások előtt készült. Bársony András az új parlamentnek is tagja, de már nem a külügyi bizottság alelnöke.

EGY ADDISZ-ABEBA-I LÁGERBEN ETIÓP ZSIDÓK EZREI ÉVEK ÓTA VÁRNAK ALIJÁRA Izrael elfelejtett gyermekerei

Az eukaliptuszfáktól árnýékolt zsidó temetőben a 30 éves **Tsehanes Tamrat** 8 éves lánya, Alem Beiri sírjánál áll. Négy hónappal korábban temettette el középfülmirigy-gyulladásban elhunyt gyermekét. – Nem volt pénzünk gyógyszerre – mondja a 43 éves apa, **Elems**, akí, ha van munkája, követ cipel, napi 150 forintnak megfelelő pénzt keres.

Az európai vonású, ám fekete bőrű fálásák (ami amhara nyelven idegent, földnélkülit jelent) a félfeudális Etiópiában – ahol a lakosság nagyobb része még mindig pásztor – a társadalom alján élnek. Az izraeli rabbinárus évtizedeken át tartó habozás után elfogadta őket zsidóként, de mire a határozat megszületett, Etiópiában a Szovjetunió által támogatott, a szélsőséges arab rezsimekkel szoros kapcsolatot tartó hatalom jött létre, amely megtiltotta az alijázást. A menekülők 1984 novemberétől több mint egy éven át kilométerek százait gyalogolva, illegálisan jutottak Szudánba, onnan nemzetközi zsidó

szervezetek által „mekkai zarándokútra” bérelt repülőgépekkel Izraelbe. Az úgynevezett „Mózes akció” keretében 8000 embernek sikerült ekképp megmenekülnie, míg fel nem fedezték az illegális kivándorlást. „Szövetségesei” ekkor a határ szigorúbb őrzésére kényszerítették a diktátort, Mengisztu tábornokot, s az épp akkor úton levők ezrei az éhségtől, a katonák brutalitásától elpusztultak.

Az 1980-as évek második fele az etióp zsidóság tragikus korszaka, jelentős hányaduk koncentrációs táborban selylődött és pusztult, míg el nem jött 1991. május 25., a „Salamon akció” napja. A Szovjetunió felbomlásával megingott, majd megdőlt a „népi hatalom”, de akkor még elég erős volt ahhoz, hogy csak 35 millió dollárért nyissa meg Addisz-Abeba repülőtérét 36 órára a különféle felségjeleket viselő, de nem izraeli gépek előtt. Ekkor a re-

Az elsőként Izraelbe érkezettek
1991-ben

Az iskolában a legkönnyebb
a beilleszkedés

pülők az Izrael Házához (vagy ahogy magukat amhara nyelven nevezik: Beita Izraelhez) tartozó negyvenezer férfit, nőt, gyereket menekítettek Izraelbe.

Ott maradtak azonban a falasa murák, az etióp hatóságok üldöztetésétől menekülni akaró kitérték, és a zsidó vallásukat nem gyakorló értelmiségiek. A Szochnut kimenekülést irányító emberei ugyan azzal nyugtatták őket, hogy másnap ismét jönnek a gépek, Jeruzsálemben viszont az a hivatalos nyilatkozat hangzott el, hogy „a Salamon akció sikeresen véget ért!”. Amikor pedig ismét elfoglalta helyét az etióp fővárosban az izraeli külképviselet, **Chaim Divon** követ kijelentette, hogy Etiópia felségterületén nem élnek zsidók...

A Tamrat család három évvel ezelőtt érkezett az ország közepe tájáról a fővárosba, abban a reményben, hogy rövidesen Izraelbe utazhatnak, ahol az apa, **Berihun** fivére és nővére él. Az azóta eltelt időben Berihun velük jött szülei és két testvére éhen halt...

1998 egyik szombatja. Az addisz-abebei tábor főterén ezren gyűltek össze a szombat köszöntésére. Egy árbocon izraeli zászlót lobogtat a szél. A nyitott tóraszekrény előtt imasálban fiatal férfi hajlongva mondja: „Baruch ata Adonaj Elohenu...”

A tábor egy amerikai segélyszervezet, a North American Conference on Ethiopian Jewry (NACE) működteti, ők tartják fenn az iskolát, ahová 1180 gyerek jár. A felnőttképzés keretében különféle műhelyekben folyik az oktatás,

Addim Messele, a Kneszet első fekete bőrű képviselője beszédet mond az Etiópiából származók gyűlésén

asszonyokat tanítanak meg szőnyegszövésre, ágyneművarrásra, amiből már itt is jövedelemhez jutnak, de himezik az ünnepi asztalok díszes terítkeiket, amelyekre csak Izraelben lesz szükség.

Négyszázhusz család lakik a tábor viskóiban, köztük a 76 éves **Takede Alemayehu** és 44 éves felesége, valamint hét gyermekük – egy kétszer háromméteres agyagkunyhóban. Megélhetésük fő forrása legidősebb fiuk nap-számosként megkeresett, magyar pénzre átszámított 100 (!) forintja. Az anya is ennyit keres szövésből, de egy hét alatt. A Jointtól rendszeresen egy-egy zsák kölest kapnak. Négy éve élnek ilyen körülmények között, és várják katonafiukhoz a beutazást Izraelbe.

Azoknak a táborlakóknak, akik felhagynak alijázási tervükkel, a NACE elősegíti az egzisztencia megteremtését helyben, de ezt alig fogadják el, bár havonta közülük csak százan jutnak az ígéret földjére. Azért lassult le a bevándorlás, mert az izraeli hatóságok megszigorították a falasa murák alijázását, Izraelbe érve ugyanis nagy számban vallották magukat kopt vallásúnak, etiópinnak.

Az iskolában a reggeli imát mondják a gyerekek, majd felhangzik a Hatikva. **Ashalev Feanta** tanár panaszkodik: „Oroszországi zsidók minden gond nélkül vándorolnak be Izraelbe. Velünk mi a baj? Talán a bőrünk színe?... Amikor a Szentély megsemmisült, az Örökkévaló szétszórta népét, de megígérte, hogy egyszer ismét összegyűjti őket. Ha ehhez a gazdag országok zsidósága nem segíti a harmadik világból érkezőket, akkor Isten tervei ellen tesznek!”

A bonni *Allgemeine* című lap helyszíni riportjának felhasználásával készítette **Várai Emil**

MANCHESTER Ortodox többség

Anglia 300 000 zsidójából 35 000 a Budapestnél nagyobb Manchesterben él, s amíg az ország más részében a beolvadás apasztja számukat, ebben a városban 1945 óta százezerrel gyarapodtak a jelentős gyermekáldás következtében.

Nagyszámú bevándorlás csak a századelőn történt: Oroszországból és az uralma alatt volt Lengyelországból érkeztek pogrom elől menekülők, akik a várost akkoriban jellemző textiliparban helyezkedtek el – éhbérért. A régóta Manchesterben lakó zsidók segítették hittestvéreiket, ami nemcsak a polgárosodás lehetőségét jelentette, hanem vallási értelemben neológiát. Ez utóbbi nem következett be. A szinte egyszerre érkező, azonos kerületben letelepedő zsidók megőrizték otthoni hagyományaik számos elemét, elsősorban a vallási törvények betartását, ami az elmúlt két évtizedben még szigorodott is, ugyanakkor Manchester a cionista eszmék angliai bázisa is lett. Ott alakult meg a zsidó nők világ-szervezete az 1920-as években, és onnan került ki **Chaim Weizmann**, Izrael első, 1948–55 közötti elnöke. Ma a zsidók foglalkozása nem jellegzetes. Egyrészt új iparágak keletkeztek, amelyek-

ben munkásként, hivatalnokként keresik kenyerüket, más városokhoz képest nagyobb arányban létesültek Manchesterben a zsidók százáinak megélhetést nyújtó bankok, biztosítók, s még többen vannak az egyéni egzisztenciák: orvosok, ügyvédek, kereskedők. Másrészt jelentős azok száma, akik saját közösségüket szolgálják: rabbik, a zsidó iskolák és tanházak pedagógusai, kóser éttermek, mézsárszékek tulajdonosai, a vallási élet más alkalmazottai.

A Broughton park környékén nem ritka a különféle utcai vigasság, az esküvő – ortodox módon. Jelenleg ugyanis a három reformhitközséggel szemben húsz ortodox kile működik (köztük van szefárd is), növekszik az ortodox imatermek és tanházak száma. Három lubavicsi közösség alakult, és más templomokban is van lubavicsi rabbi. A gyerekek többsége, ezer diák még a világi ismereteket adó és az angol iskolarendszerben elfogadott Dávid király iskolát látogatja, de mind többen járnak a héderbe. A vallási pluralizmus szellemében szerkeszti a *Jewish Telegraph*ot, de az ultraortodoxok ezzel elégedetlenek, s lehet, hogy rövidesen saját lapot adnak ki.

13,5 millió zsidó a Földön

A Zsidó Világkongresszus évente megjelenő *Jewish Communities of the World* (Zsidó közösségek a világban) című kiadványa közzétette az 1997-es adatokat.

A fölmérések szerint jelenleg 15 millió zsidó él szerte a világban. 92 százaléku nyolc országban található. A legtöbben változatlanul az USA-ban, szám szerint 5 600 000, Izraelben 4 900 000, Franciaországban 600 000, Oroszországban 450 000 (1994-ben még 600 000), Kanadában 360 000, Ukrajnában 310 000 (1994-ben 446 000), Nagy-Britanniában 300 000, Argentínában 300 000 lélek.

Jelentős változás a két év előtti kiadvány adataihoz képest két országban következett be: Izraelben háromszázezerrel több a zsidó, az USA-ban pedig kétszázezerrel kevesebb. Ez utóbbi nem az elvándorlás következménye – néhány ezertől eltekintve –, hanem a beolvadásé.

30 államban nem éri el számuk a százat. Ezek között szerepel Albánia, ahol ugyan a XV. századtól volt jelentős hitközség, nem pusztította el őket a II. világháború alatt olasz megszállás, ám 1945 után tömegesen hagyták el az országot, ami a kommunizmus 1990-es bukása után folytatódott, s ma az országban mindössze 25 zsidó található. A felsorolásban szerepel a karibi szigetvilágban fekvő Barbados szigete, ahol írásos bizonyíték van arra, hogy oda 1628-ban érkeztek az első zsidók, ma pedig a 260 000 lakos között negyvenen vannak. A Dél-afrikai Köztársaságban 98 000 a zsidó (1994-ben még 114 000), míg a vele szomszédos három ország, Botswana, Mozambik és Zambia néhány száz fehér állampolgára között pár tucat zsidó él.

ANTISZEMITIZMUS, 1997 A zsidók elleni fizikai erőszak csökken, a verbális erőszak nő – ez a summázata az „Anti-Semitism Worldwide 1997/8” jelentésnek, melyet a Tel Aviv-i egyetem, az Anti-Defamation League és a Zsidó Világkongresszus együttműködése nyomán készült el. A súlyos fizikai erőszakcselekmények (fegyveres támadás, gyűjtogatás) száma a tavalyelőtti 32-vel szemben 1997-ben 38-ra emelkedett ugyan, a kevésbé súlyos (fegyver nélküli) inzultusok száma viszont 165-ről 113-ra csökkent. Az országok sorában az egyetlen kivétel Németország, melynek keleti tartományaiban mindenfajta idegenellenes erőszak növekvő tendenciát mutat. Egyértelműen nő viszont a verbális erőszak, mindenekelett az új média, az internet segítségével, amely a más közegből sikeresen kitöltött szalonképtelen eszmék (mindenekelett a holocaust-tagadás) előtt tág teret nyit.

KAIRÓ – AZ ELSŐ ARAB BÉKEMOZGALOM

Az izraeli sajtó örömhírként közölte: Egyiptomban megalakult az arab világ első békemozgalma, amely az átfogó közel-keleti rendezést tűzte zászlajára. A kormánytól független (?) békemozgalom alapító nyilatkozatának egy részlete szerint „soha nem lehet elérni a békét a Netanjahu-kormány provokatív, erkölcsstelen és törvénytelen magatartásával”. Éles Izrael-ellenes retorikája ellenére az új mozgalom, melyben több élvonalbeli baloldali értelmiségi is található, egyelőre „törpe minoritás”, aktivistái éles kritikában részesülnek saját országuk közvéleménye, sajtója részéről, csupán azért, mert izraeli eszmétársaikkal találkoztak. Az izraeli baloldal viszont feltétel nélkül üdvözlí és forradalmi áttörésként értékeli az arab világ első békemozgalomát, mert ez az első hang, amely nem az állam, hanem a társadalom felől hangzik fel a béke érdekében. Elemzők egy része viszont kétségbe is vonja az új mozgalom autentikus voltát: az egyiptomi kormány által felbocsátott kísérleti ballonnak vélik, mert nem hiszik, hogy az iszlám fundamentalizmussal egyre jobban átitatódott egyiptomi társadalom valóban képes lenne egy békemozgalmat kitemelni.

Afrika legősibb diaszpórája

Tunézia azt hirdeti magáról, hogy ő békés, szelíd, barátságos fivér az iszlám fundamentalista hemofiliától szenvedő Algéria és **Kadhafi** Libiája között. És valóban. Szinte feltűnő, hogy a legkisebb Maghreb-ország – amely azért nyolcszor nagyobb Izraelnél – gondosan ápolja jó hírét a nyugati világban. Nem mellékes, hogy olaja nincs, és bevételeinek majdnem egyharmadát az idegenforgalom adja. Tunézia büszke arra, hogy a nemzetközi filmipar többszörösen kipróbált helyszíneként tartja számon. Legutóbb Az angol beteg kilenc Oscar-díja fényezte az ország imázsát. Másokkal együtt e film producerének, **Saul Zaentznek** a származása is azt erősítette, hogy ebben az arab országban zsidónak lenni nem feltétlenül jelent ellenséget...

Nézem az útitervet. Újságírócsoportunk vendéglátója a Tunéziai Idegenforgalmi Hivatal. Másfél oldalnyi előzetes információban kiemelten hangsúlyosnak hat a közlés, hogy „itt él Afrika legősibb zsidó diaszpórája”.

Talpam alatt egy másik földrész, ezúttal Afrika. Egy arab ország. Figyelem, hogy mi az, ami meglep. Ahmed, az arab idegenvezető mondja, hogy „a zsidók itt elkülönülnek” – mutat is az autóból az egyik utca felé. Arra fordulok, de csak ugyanolyan utcát látok és hasonló embereket, mint az összes többi irányban. Beszéltem egy kicsit Ahmedet, de én nem akarok színt vallani. Szeretném, ha őszinte lenne. Feszíti a közlésvágy, de diplomataként fékezi is nyelvét, mégis el-elszólja magát. „Amiket elkövettek ellenünk, azt szinte lehetetlen megbocsátani” – mondja.

A tengerparton azon tűnődöm, talán éppen e partszakaszon ért szárazföldet évekkel ezelőtt az az izraeli kommandó, amelyik sebészi pontossággal végzett egy itt lakó palesztin vezetővel, aki terrorakciókat irányított. Érvei persze a másik oldalon is vannak. Tuniszban kell hallanom azt a meglepő közlést, hogy Izrael „agresszív, kegyetlen hatalom”. Ettől a véleményemtől még azt az egyébként rokonszenves arab festőművésznőt sem lehet eltéríteni, akinek saját bevallása

A tuniszi zsinagóga sámesze
A szerző felvétele

szerint több zsidó barátja is van. Rázza fejét ellenérveimre, inkább ne beszéljünk politikáról. Ahmed nyilván nem sejtí kötődésemet, mert még azt is megengedi magának, hogy bizalmasan közölje: „Ezek a zsidók piszkosak” – továbbá azt is reménytelennek tartja, hogy valaha is igazából békét lehetne kötni egy ilyen megátalkodott ellenséggel.

Az újságírónak mentelmi joga van a gyáva hallgatásra: nem vitázni jöttem. De azért lelke mélyén rossz érzéseim vannak. Erősíti ezt **Ben Ali** elnök irgalmatlan mennyiségű fényképe úton-útfélen, a tunéziai zászlógyár pedig húzóágazat lehet a propagandaiparban, a kis félholdas, piros lobogókból is jut minden házra és minden póznára. Azon is mélázom, miért hívták fel a figyelmem arra, hogy a „zsidók piszkosak”? A megfigyelhető egyedek és csoportok körülbelül ugyanolyan piperezintet sugalltak, mint a nem zsidó (arab) egyedek és csoportok.

Hallgatásom mellékbüntetése egyik útítársam gúnyos kiegészítése: „Nem szeretnek dolgozni sem!” Mondjuk, ni-

vósabb tárgyalási alapot vártam volna az újságíró kollégától, azt mindenesetre elérte, hogy egyre inkább **Scharf Mórincnak** érezzem magam.

Napok alatt átjár az arab zene, ami szinte mindenhonnan előkúszik, befon jellegzetes dallamvilágával. Hajnalonta felébredek a műezzinre. „Allah akbár” – vélem kihallani az Egri csillagokból tanult muszlim imát. Én csak magamban motyogom: „Baruch ata Adonáj Elohénu Melech HáOlám”... Talán megbocsátattik az én gyarlásom.

Nem kis izgalommal készülök a zsidó negyed látogatására. Már a héber betűk megdobogtatják a szívem, bár a fordítással, sőt az olvasással is komoly gondban lennék. Angolosan „spellezni” azért megy már... Ez nem a Dohány-templom és nem is a Kazinczy utcai ortodox zsinagóga, itt le kell venni a cipőt a bévül kerüléshez. Arab föld. Momolom az áldást, és aztán túlradó örömmel kezdek beszélgetni egy helyi zsidóval – angolul. Barátságosan figyel, de különösebben nem érdeklém. Csoportunk rendes turistaként bámészkodik, én titokban meghatódva fényképeket csinálók.

Ebből van a baj. Az öreg samesz rám szólt. Adjak pénzt. *„Ej, öregem, persze hogy adok, magamtól is akartam.”* De már meg vagyok bántva.

Ásmódáj megmutatja, hogy ezt lehet fokozni.

Német márkákat guberálok elő, s teszem le a padra. Felveszi, visszaadja, veszekszik, dinárt kér, fényképeztem, adjak! Egy pillanat alatt elszáll minden maradék megatartásom. Az arab festőnő titokban mulat a helyzeten, odasúgja nekem: *„You are Jewish!”* Majdnem rávágom reflexszerűen: „Dehogysis”, ám ekkor már csak elkeseredett vagyok.

A sors, ez a találékony dramaturg mindenesetre még cifráz egyet a történeten. Már eljöttünk, amikor operatőr kollégám meséli, hogy bement a héderbe, ahol a gyerekek nagyon örültek, rajzokat, színes kavicsokat adtak neki, aranyosak voltak. Hát erről lemaradtam. Így jár a tudósító, ha elveszti türelmét.

Azt mondják, hogy Tunéziában jól élnek a zsidók – Afrika legősibb diaszpórája. Akik itt maradtak az államalapítás után, ötven évvel ezelőtt, azok vagy utódaik között ritka az alijázó. Úgy látszik, mégis van mód arra, hogy zsidók és arabok együtt éljenek, békében.

Hogy szeressék is egymást – úgy tűnik, magasabb évfolyam tananyaga...

Szerényi Gábor

HOLLYWOOD: WOODY ALLEN BEGINKÉNT A csetlő-botló (gyakran zsidó) kisembert alakító, ilyen témájú filmeket készítő író-rendező filmet forgat **Menachem Beginnek**, a zsidó állam egyik megmentőjének és 1977–1983 közötti miniszterelnökének magánéletéről. A film első részében, az illegális Irgun szervezet harcosaként **Brad Pitt** alakítja az ifjú Begint, csak a meglett és idős államférfiként jelenik meg Allen. A történelemhez hűen környezetében lesz **David Ben-Gurion**, **Jichak Rabin** és találkozik **Anvar Szadat** egyiptomi elnökkel is...

LOS ANGELES: ZSIDÓ TÉMÁK – OSCAR-DÍJAK Az idei kitüntetétek között volt a dokumentumfilmek kategóriájában a *The Long Way Home* (Hosszú az út hazáig). A film alapjául azok az 1945-ös amerikai és angol filmhíradók szolgáltak, amelyek náci lágerek felszabadítását mutatták be. Ezekben megszólaltatták a Palesztinába vágó egykori foglyokat, közülük a rendező sokakat megtalált Izraelben, ahol életük fél évszázadáról beszéltek a kamera előtt. A legjobb rövidfilm Oscar-díját a 26 perces *Visas and Virtue* (Vízum és erény) kapta, amely **Chiune Sugiharának**, japán vilnai konzuljának állít emléket. A konzul, kormánya rosszallása ellenére, a náci litvániai bevonulása után több ezer zsidónak adott hazájába szóló beutazási engedélyt, így azok elhagyhatták Litvániát és megmenekültek a haláltól.

LONDON: TRÓNÖRÖKÖS A ZSINAGÓGÁBAN A John's Wood zsinagógában az Izrael állam 50. évfordulóján rendezett ünnepi istentiszteleten megjelent **Károly herceg**. Anglia történetében ő az első, aki a királyi ház tagjai közül zsinagógában járt.

PILSEN: ÚJRA MŰKÖDŐ ZSINAGÓGA Ötven évig zárva volt a Dohány utcai után Közép-Európa második legnagyobb zsinagógája. Helyreállítása 600 millió forintnak megfelelő összegbe került, aminek felét a cseh állam állta, a másik felét pedig nemzetközi zsidó szervezetek és egyéni adományozók. A templom befogadóképessége 1200 fő, a városban azonban csak három tucat zsidó él. Csehország tíz hitközségének 3000 tagja van, míg becslések szerint 17 ezer zsidónak tekinthető személy található az országban.

BERLIN-DREZDA: ÚJ ZSINAGÓGÁK Az állam, a tartomány és a berlini szenátus újjáépítteti a Tucholsky utcai zsinagógát. Az eredetét 1904-ben avatták fel a „kis-Jeruzsálemben”, ahogy akkor azt a környéket az ott lakó 33 000 zsidó miatt nevezték. 1938-ban, a kristályéjszakán feldúlták, de falai épen maradtak, sőt épségben vészelték át a háborút. Az NDK hatóságai 1967-ben mégis lebontatták, ezért az építkezést az alapozásnál kezdik meg. Drezdában a szászországi egyenjogúsítás évében, 1837-ben kezdték a bizánci stílusú zsinagóga építését, amely jól illeszkedett a városképbe. A kristályéjszaka rombolása után 1945 februárjában, a hatalmas angol légítámadáskor semmisült meg. Az elmúlt években megkezdtek, és még évtizedeken át folytatják a régi Dreзда arculatának föllevenítését. Ennek szolgálatában **Siegfried Reimann** plébános kezdeményezte a zsinagóga felépítését. Költségeihez Szászország kormánya félmillió, a város vezetősége százezer márkát adott. Drezdában Hitler uralma kezdetén 6000 zsidó élt, 1945-ben néhány tucat tért vissza, ma az odatelepült oroszországiakkal együtt százhatvanan vannak.

STUTTGART: „ALVÓ” ÉLETBIZTOSÍTÁSOK A Német Biztosítók Szövetsége tárgyalásokat kezdett a holocaust-túlélők németországi szervezetével és a WJRO-val, az áldozatok vagyonát visszakövetelő nemzetközi zsidó szervezettel, ugyanis kiderült, hogy a bankok elhallgatott betétjeihez hasonlóan elpusztított zsidók nagy összegű életbiztosítási kötvényei is lapulnak pánccsékerenyeikben. Németországban 1800 életbiztosításról derült ki, hogy azokat 1920 és 1937 között a holocaustnak utóbb áldozatává lett személyek kötötték. A stuttgarti *Allianz Lebensversicherung A. G.* hat életbiztosítást már ki is fizetett az elpusztítottak örököseinek.

ANTHONY LERMAN

A cionizmus jelentősége a mai Európában*

Nem hiszem, hogy bárkinek is kételyei lehetnek: az Izrael-diaszpóra viszony mára kritikus szakaszába érkezett. Azért történt ez így, mert az elmúlt jó néhány évben mind a diaszpóra, mind Izrael zsidóságának helyzete számottevően megváltozott.

A diaszpóra helyzetét az 1989-es forradalmak változtatták meg, amelyek Kelet-Európában az eddig ismeretlen szabadság korszakát hozták magukkal. A zsidók ma mindenütt szabad választás alapján zsidók. Izrael helyzetében az oslói megállapodás hozott változást – és ez érvényes az utolsó évek visszaesése ellenére is. Úgy mondanám, hogy a palesztinokkal kötött megállapodás valódi vízváltó volt az Izrael-diaszpóra kapcsolatokban – nem lehetséges többé a be nem avatkozás politikájához visszatérni, mikor is az európai zsidóság egyszerűen elismertelte az izraeli hivatalos álláspontot, az izraeli kormány politikájával kapcsolatos kételyeit és elenvetéseit pedig megtartotta magának.

Nem nehéz felmémünk azokat a trendeket, amelyek azt mutatják: az európai zsidóság és Izrael közötti viszony miként változott meg radikálisan, vált feszültebbé és szenvedett törést bizonyos értelemben.

Lássuk a trendeket:

■ A zsidók Európában jelenleg nem érzik magukat különösebb veszélyben vagy fenyegetettségben; többségük kényelmesen, biztonságban él – ezért jóval kevésbé van szükségük Izraelre.

■ Izrael már nem a nemzetek közösségétől elszigetelt, ostromlott, sebezhető kis állam többé – márpedig a diaszpóra kapcsolata Izraellel ezen a képen alapult.

■ Izrael növekvő gazdasági ereje kétségeket ébresztett: vajon mennyire van szükség a diaszpóra adományaira. Ezt a véleményt hangoztatják egyes izraeliek is, mint például Joszi Beilin.

■ Megváltozott az állam jellege – a szocialista-cionista ethosz, amellyel a diaszpóra-zsidóság azonosult, már nem meghatározó. Egy közönséges fogyasztói társadalommal már nem olyan könnyű szolidaritást vállalni.

■ Még nehezebb a diaszpóra-zsidók nagy tömegei számára a kapcsolat egy

olyan állammal, amelyben a cionizmus domináns formája a vallásos-messianisztikus cionizmus – a hosszú időn át domináns humanista cionizmus ma hanyatlóban van.

■ Végül: a betérési törvénnyel kapcsolatos viták még jobban elidegenítik a diaszpóra zsidóságát.

Ha mindezt tudhattuk megfigyeléseinkre és józan eszünkre alapozva, most megerősítette az a felmérés is, amelyet az *Institute for Jewish Policy Research* készített 1995-ben, a brit zsidók társadalmi és politikai beállítottságát kutatva. A kérdőív egyebek közt Izrael iránt érzett kötődésüket is tudakolta. Azt gyanítom, hogy az e felmérésből kiolvasható trendek nem sokban különböznek más nyugat-európai országokétól és idővel Kelet-Európában is így alakulnak majd a dolgok.

Történelmi munkákból és csekély számú felmérésből tudjuk, hogyan változott a brit zsidóság és Izrael kapcsolata az elmúlt 30-40 évben. A cionizmus kezdetben csak keveseket vonzott, ám ez később radikálisan megváltozott. A világháború, majd az államalapítás után a cionizmus és Izrael támogatása tömegmozgalommá vált a brit zsidók között, sőt, egyesek szerint a legerősebb, vagy éppen egyedüli hatóerőként működött Anglia közösségeiben.

E kötődés természetét a az alábbi hét pontban összegezhetjük:

És hogy állnak a dolgok jelenleg?

Az Izraelhez legerősebben kötődők jóval nagyobb valószínűséggel találhatók a vallásosak között – lett légyen szó zsinagógába járókról vagy vallásos világnézetűekről. A hagyományos vagy éppen ortodox zsidóknak inkább vannak ott barátai, gyakrabban járnak oda látogatába, inkább fontolgatták vagy fontolgatják az aliját. Más zsidóknál nagyobb valószínűséggel támogatják Izrael ügyét, a békefolyamat dolgában militánsabb álláspontot képviselnek, sokkal kevésbé hajlanak a „békéért területet” elv támogatására. Mindez arra utal, hogy a közönségben az Izrael iránti elkötelezettség bázisa szűkül, eltolódik a vallás irányába. Noha hasonlóan reprezentatív felvételeink a múltból nincsenek, az evidencia szintjén ismeretes, hogy a hetvenes években jóval szélesebb körben volt érezhető az Izrael iránti kötődés. A korszakból származó beszámolók ezt világosan alátámasztják.

A fiatal zsidók csekélyebb valószínűséggel adakoznak az Izraelnek szánt gyűjtések során és kritikusabbak a „zsidók számára hosszú távon csak Izraelben van jövő” felfogással szemben. Izrael iránti kötődésük erősebben függ az országban, az emberek közt szerzett tapasztalatoktól – vannak-e ott barátaik, rokonaik, voltak-e már látogatóban – mint az idősebbeké.

Izrael roppant mozgósító erővel bírt a brit zsidóság körében, legfőképp a válások időszakában, mint amilyen a Hatnapos háború vagy a Jom kippuri háború voltak. Ezt a mozgósító erőt óriási sikerrel alkalmazták az adakozások során. Hosszú éveken át mindenki bizonyos volt benne, hogy Izrael a közösségi adományozások elsőszámú kedvezménye-

A cionizmus és Izrael

A múltban	A jövőben?
Minden vallási irányzathoz szól	Erősebb vonzerő a hagyományos és ortodox zsidóság számára
Az irántuk érzett vonzalom ideológián és érzelmeken alapul	A vonzalom tapasztalaton alapul
A közösségi adakozás első számú kedvezményezettje	Az Izraelnek szánt adományok csökkennek
A cionizmus az első számú ideológia	A cionizmus ideológiailag irreleváns
A zsidó etnikai identitás kifejezésének eszköze	A zsidó etnikai identitás szélesebb alapokon nyugszik
A zsidó közösségi konszenzus központja, egységesítő tényező	A közösség megosztottságának forrása
Központi jelentőségű a zsidó életben	Központi szerepe csökken

Brit zsidók
– ők inkább
maradnak

zettje – mind a rangsorrendet, mind az adományozott összeg nagyságát tekintve. Valószínűleg még mindig ez a helyzet: a zsidók által jótékony célokra gyűjtött pénz legnagyobb része ilyen vagy olyan formában Izraelbe jut – de a felmérés azt mutatja, hogy ez feltehetőleg egy csökkenő létszámú körből jön, amelyek közt néhány nagyon nagy adakozóé a túlsúly. Nem csak az Izrael számára adakozók aránya viszonylag csekély a zsidó népességen belül – 26 százalék – a fiatalabbak csekélyebb érdeklődést mutatnak.

A cionizmus a diaszpórában nem csupán olékat – bevándorlókat – temelő gépezetet jelentett. Kulturális és nevelő hatása is számottevő volt – elég, ha a Cionista Szövetség szerepére gondolunk a zsidó iskolák alapításában. Azáltal, hogy kialakult e „cionista tér” a brit zsidóságban, Izrael a zsidó etnikai identitás fontos eleme és közvetítője lett. Ám ahogy az izraeli kultúra elemei beépültek a zsidó életbe, a cionizmus, mint ideológia már nem váltott ki olyan nagy visszhangot. Egyszerűen nem volt többé szükség a cionizmust eszméiben való elmélyedésre, hogy közeli kapcsolatba kerüljünk Izraellel. Az említett felvétel adatai azt mutatják, hogy Nagy-Britannia zsidó polgárai úgy érzik: egzisztenciájuk szilárdan gyökerezik a brit társadalomban; nem tekintik magukat hazatérésre várakozóknak a diaszpórában. Azonosságutadatukban Izrael továbbra is nagy súllyal van jelen, de csak egyik eleme annak a sok tényezőtől álló mozaiknak, ami a mai zsidó identitás. A cionizmus és Izra-

el az 1967 után „feljövő” vallásos cionisták számára bír ideológikus jelentőséggel, akik a Hatnapos háborúban a messianisztikus remények beteljesedésének kezdetét látták. A zsidók többsége azonban ettől a gondolatkörtől távol áll – ami a zsidó világ megosztottságának tételét támasztja alá.

Izrael kétségtelenül ma is összeköti a brit zsidókat. Még ha a mindenkor kormány politikája vitákat is vált ki, döntő többségük nagy becsben tartja a zsidó államot. Ám az egységesítő erő jóval hatékonyabban működött, mikor a zsidó állam léte is veszélyben volt. Most, hogy Izrael világpolitikai helyzete megváltozott, nehéz a diaszpórával elhiteni, hogy minden, nem maradéktalanul támogató hangneme megnyilvánulás Izrael ellenségeinek malmára hajtja a vizet. Az „ellenségek” többsége ma már – legalábbis üzleti – kapcsolatban áll Izraellel. Ha a még nyitott kérdéseket tekintjük – Jeruzsálem jövője, Izrael végső határai, az esetleges palesztin állam, a palesztin menekültek helyzete, maga a zsidó állam mibenléte – nyilvánvalóvá válnak a zsidók közötti éles nézetkülönbségek. Ezt a vizsgálat eredményei is tükrözik.

A fenti fejlemények, trendek nyilván hatással lesznek Izrael zsidó életben betöltött szerepére. A diaszpóra zsidósága nem érzi úgy, hogy száműzetésben él. Maguk választották, hogy ott élnek, és ha – bármilyen értelemben – zsidóként akarnak élni, ebben egyre nagyobb szerepe lesz azoknak a saját közösségükben érvényes szempontoknak. Eközben azt fogják látni, hogy Izrael egész jól elboldogul az ő szakadatlan figyelmük nélkül is. Kevesebben adakoznak Izrael javára. Nem fontos többé számukra a cionizmus. Akik továbbra is kötődnek Izraelhez, azok egyre inkább a közösség egy szegmenséből kerülnek ki. Az elkövetkező harcok az Izrael jövőjét meghatározó kulcsfontosságú kérdések körül – pl. a vallásos pártok növekvő befolyása a „Ki a zsidó?” vitában – egyre inkább a megosztottság, mintsem a konszenzus forrásává teszik Izraelt. A fentiek fényében – és ha még mindezek mellett erősebben integrálódik a közel-keleti régióba – fennmaradhat a zsidó állam központi szerepe? Felvételünk adatai is azt bizonyítják, hogy ez a szerep csökkenően van.

*

Ha az imént leírt folyamatok uralkodóvá válnak máshol is Európában – amint azt én hiszem –, ha időközben semmi nem történik ezek megállítására, akkor

újabb fordulóponthoz ér az európai zsidóság és a cionizmus viszonya – mint eszme és mint valóság: a cionizmus valaha egy túlnyomórészt szekuláris kisebbség belügye volt, aztán lassan meghódította az egész közösséget és most talán ismét visszatér egy elkötelezett kisebbség körébe, noha ez a kisebbség most a hagyományos vagy éppen ortodox felfogást követi.

Mit lehet tenni ebben a helyzetben?

Ha tetszik, tekinthetjük úgy, mint természetes folyamatot, mint a cionista terv sikerét. Izrael felnőtt, nincs szüksége a diaszpóra-zsidóság segítségére, nem él már a fenyegetettség állapotában, mint egykor. Ha szükség van egyáltalán kapcsolatokra az európai zsidósággal, miért ne lehetne ezt gyakorlatias alapokra helyezni – látogatások, turistautak – vagy éppen vallási elvekre építeni? Eközben a zsidók egyre inkább saját közösségük problémái felé fordulnak. Ez lehet a magától értetődő álláspont – azok pedig, akik számára Izrael a legfontosabb, alkalmazkodni fognak az új realitáshoz.

Az új helyzetet azonban úgy is föl lehet fogni, mint súlyos válságot, ha azt tekintjük, milyen súlyponti szerepe volt Izraelnek a kortárs zsidó identitás megteremtésében, a zsidó egység fenntartásában. És miután a fiatalok körében az Izrael iránti kötődés elsősorban a személyes tapasztalaton alapul, hatalmas pénzüsszegekre volna szükség, hogy megadjuk ezt a tapasztalatot a fiatal zsidóknak – csupán azért, hogy a megglazult szálak ne lazuljanak még tovább.

Nem csekély a kihívás, amivel a politikusoknak szembe kell nézniük. Én azt mondanám azonban: e folyamatokat nem kell túlzott pesszimizmussal szemlélteni. De ha a jövőnek készítenk terveket, akkor először szembe kell néznünk a tényekkel. Nem tartom feladatommak ez alkalommal, hogy megoldásokat javasoljak vagy hogy megmondjam: a fenti folyamatokból mi a jó és mi a rossz. Úgy vélem azonban, jócskán van benne pozitívum is, a kihívás pedig éppen az, hogy ezeket felismerjük.

Gadó János fordítása

* A szerző a londoni *Institute for Jewish Policy Research* igazgatója. 1997 júniusában Strasbourgban az európai zsidóság jövőjéről rendezett konferencián elhangzott előadását rövidítve közöljük.

* Barry Kosmin, Anthony Lerman, Jacqueline Goldberg: *The attachment of British Jews to Israel*. Institute for Jewish Policy Research, 1997 november.

A disznóhús a zsidók iránti megvetés jelképe

Askelon városában tizenhat üzletet érint az a helyi rendelet, mely megtiltja a disznóhús árusítását.

Az üzletek tulajdonosai évek óta küzdenek a rendelet ellen, mely létüket veszélyezteti: a helyi hatóságok több ízben szólították fel őket boltjaik bezárására, aminek elmaradása után pénzbüntetést fizettek velük. Harcuk során a boltosok kétszer fordultak a legfelsőbb bírósághoz (ez helyettesíti az alkotmánybíróságot, mivel a zsidó államban nincs alkotmány), hivatkozva az alapvető emberi jogokra: a foglalkozás szabadságára, az emberi méltóságra és a szabadságra. A legfelső bíróság azonban mindkét alkalommal úgy rendelkezett, hogy első lépésként a helyi bírósághoz kell folyamodniuk a rendeletet elenzőknek. Az első fokú ítélet a városi tanács rendeletét helyénvalónak minősítette. Döntésének hetvenoldalas indoklásában Jichak Jichak bíró úgy érvelt, hogy az egyéni szabadságjogok korlátozása elfogadható, amennyiben olyan értékeket védenek, mint Izrael állam zsidó és demokratikus jellege. Így tehát – érvelt a bíró – a hívők jogainak óvása és az irányukban tanúsított érzéketlenség visszaszorítása megfelel az állam által vallott értékeknek. Ítéletében a bíró tucatnyi bibliai és egyéb vallásos forrást idéz, melyek mind a disznóhús tisztátalan voltát tanúsítják. „A történelem folyamán a disznóhús a zsidó nép iránti megvetés szimbóluma lett. Ezért nem helyes az az érv, amely szerint az inkriminált törvény vallásos kényszert jelent. A disznóhús tilalma nagy és szimbolikus jelentőséggel bír a nem hívő zsidók számára is. A zsidó nép disznóhús iránti megvetése a nemzet harcát jelképezi, melyet egyedülvalóságának megőrzése érdekében folytatott, ezért ennek szimbolikus jelentősége megegyezik a nemzeti lobogó vagy a himnusz jelentőségével.”

A felperesek ügyvédje közölte, hogy a döntés ellen fellebbezni fog.

Gazdaság, tudomány, technika

Az izraeli gazdaság teljesítménye az ország fennállásának első ötven éve alatt semmivel sem kevésbé izgalmas, mint az izraeli történelem más területe. Az országnak létének első percétől kezdve hatalmas feladatokkal kellett megküzdenie. Az állam élethalál harcot vívott pusztá fennmaradásáért, s ugyanakkor százezrével érkeztek az európai holocaust túlélői, valamint az arab országok üldözött zsidósága – akiknek gyakran még sátor sem jutott a fejük fölé, és elegendő élelem sem volt mindig. Ezek a kihívások egy Izraelnél nagyobb és erősebb gazdaságnak is komoly megpróbáltatást jelentettek volna, hiszen az ország lakossága akkor alig haladta meg a 650 ezer főt, s ez a lakosság mintegy 21 ezer négyzetkilométer nagyságú, jobbára sivatagos és sziklás területen élt. Visszatekintve az elmúlt időszakra úgy tűnik, mintha az ország történelméhez hasonlóan, az izraeli gazdaság története is az ország elpusztításával fenyegető sorozatos veszélyek és válságok láncolata lett volna. A gazdaság sikeresen szembeszállt ezekkel a válsághelyzetekkel, sőt, mindegyikből erősebben került ki.

Honvédelem

Az ország védelme hatalmas terhet rótt a gazdaságra: ezt leginkább az izraeli GDP-nek a védelmi kiadásokra fordított százaléka tükrözi. Míg a legtöbb nyugat-európai országban és Amerikában ez általában 1-3 százalék között mozog – amikor a vietnámi háború idején ez a mutató 9 százalékra emelkedett, az amerikai gazdaságot „hadi gazdaságnak” tekintették -, Izraelben a védelmi kiadások az ország fennállásának első tizenkilenc évében a GDP 10 százalékát emésztették fel, 1967 után 25 százalékot, míg az 1973-as Jom kipúri háború idején 45 százalékot. Ez az arány csak az Egyiptommal 1978-ban, illetve Jordániával 1994-ben megkötött béke-megállapodást követően kezdett el csökkeni. Jelenleg a védelmi kiadások a GDP egyre csekélyebb részét emésztik fel: 1996-ban az 1990-es 13,1 százalékról 9,5 százalékra csök-

kent. E csökkenés ugyanakkor elsősorban nem a biztonsági helyzet javulásának, hanem a nemzeti jövedelem növekedésének köszönhető.

Bevándorlás

Számtalan olyan ország található világszerte, melynek lakosságát nagyszámú bevándorló gyarapította, de aligha van egyetlen más ország, amely a bevándorlók révén fennállásának első három éve alatt – azaz 1951-re – megkétszerezte lakosainak számát. Az Izraelbe érkező bevándorlók nem voltak fiatalok, jól képzettek vagy vagyonosak – olyanok tehát, amelyeket a legtöbb ország szívesen fogad. Épp ellenkezőleg: a bevándorlók első hulláma a náci haláltáborok testileg-lelkileg meggyötört túlélői közül került ki; a következő hullám pedig elmaradott afrikai és ázsiai országokból érkezett. 1997-ig több mint 2,6 millió bevándorló érkezett Izraelbe: ezek túlnyomó többsége az ország fennállásának első két évtizede alatt telepedett le az országban. Ez a szám négyeszerese annak, amely az állam kikiáltásának évében élt Izraelben. A bevándorlók beolvasztása hatalmas forrásokat emésztett fel: a legelső években sátrakban, később hevenyészett házakban, lakókocsikban laktak, még később pedig eleinte kisebb, majd egyre nagyobb lakásokba költöztették őket, mindig az ország gazdasági lehetőségei szerint. Sokba került az oktatás, az egészségügy és a szociális juttatások rendszere. A költségvetés tekintélyes hányadát e célokra fordították.

Infrastruktúra

A legtöbb országban a gazdasági infrastruktúra – az út- és vasúthálózat, a kikötők, a repülőterek, a víz- és csatornahálózat, az elektromos erőművek rendszere és a távközlési rendszer – folyamatosan épült ki az ország történelme során, a gazdaság fejlődésének ütemében. Izrael azonban a négyszáz éves oszmán-török uralom következtében meglehetősen elmaradott ország volt. A brit mandátum harminc éve alatt ugyan történt némi előrelépés, de az Izrael Áll-

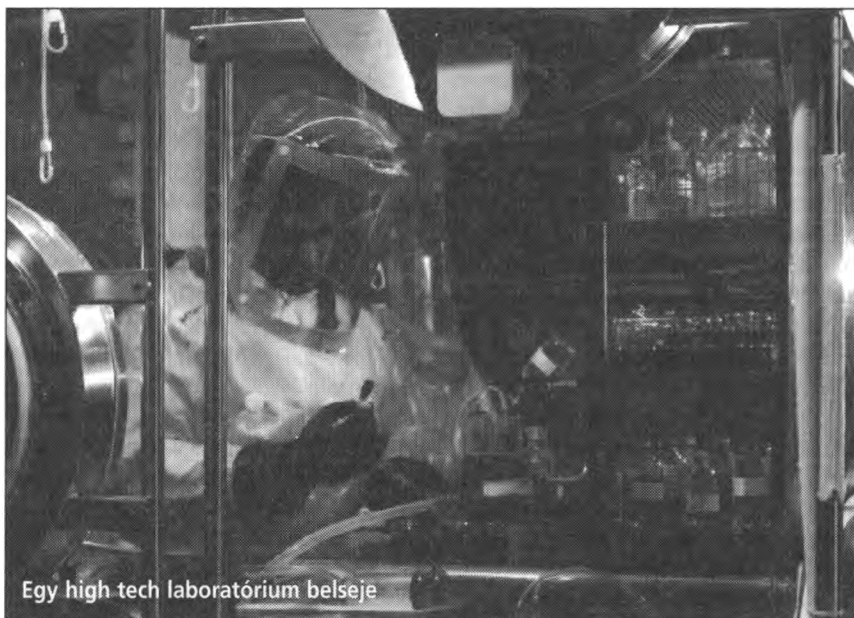
lam által örökölt infrastruktúra még így is minimális volt. A bevándorlók milliós tömegeit foglalkoztató modern gazdaság – s főleg egy korszerű ipar – megteremtésének alapfeltétele a megfelelő infrastruktúra kiépítése volt. A tőkehiány – beleértve a korábbi nemzedékek által felhalmozott vagyont, illetve a kívülről beáramló tőke hiányát – pedig azzal járt, hogy a gazdasági vállalkozásokat az állami költségvetésből kellett finanszírozni. Hiszen még az állam megalapítása előtti időkben az országban élő lakosság nagy része is első- vagy másodgenerációs bevándorlókból állt. Az infrastruktúra megteremtése így hatalmas összegeket emésztett fel.

Szociális ellátás

A szociális juttatások minden országban komoly kiadást jelentenek. Izrael esetében azonban ez az átlagosnál többet emésztett fel, s nem csupán azért, mert a bevándorlók szükségletei az átlagosnál nagyobbak voltak, hanem azért is, mert az 1960-as évek végére világossá vált, hogy az állam megalakulása utáni első években érkezett bevándorlóknak egy része nagy szegénységben él – többek között azért, mert az akkor rendelkezésre álló szűkös források következtében gazdasági és szociális integrációjuk nem volt mindig sikeres. Ezért lakásépítésre, oktatásra, egészségügyre és szociális rehabilitációra az ország különleges helyzete miatt a nemzeti jövedelem nagyobb hányadát kellett fordítani, mint az államépítés évszázadain átment országokban.

A GDP növekedése

Izrael gazdasági teljesítménye látszólag ellentmondott „az erőforrások szűkössége” elvét hirdető gazdaságelméletnek, mely szerint a fogyasztást a

Egy high tech laboratórium belseje

megtermelt javak mennyisége határozza meg, hiszen a GDP gyors ütemű növekedése ellenére is a megtermeltnél jóval több forrást használt fel. Jól mutatja ezt az a tény, hogy történelme során az ország importja mindig meghaladta az exportot. Az éves kereskedelmi mérleghiány az 1949-es 220 millió dollárról 1996-ra 12.9 milliárdra emelkedett. Miként volt képes az izraeli gazdaság finanszírozni ezt a deficitet? Mindenekelőtt a külföldön sikeresen megszerzett pénzügyi segítséggel. Ezek kisebb része a külföldi befektetők tőkéjéből származott, még kisebb százaléka pedig azokból a bevételekből, amit egyes izraeli állampolgárok kaptak külföldről, nyugdíj vagy más jövedelem formájában. Nagyobb részüket képezték a különböző zsidó szervezetek által gyűjtött összegek, illetve az *Izrael Kötvények* formájában a magánszemélyektől kapott hitelek. A szóban forgó összegnek több mint fele a baráti kor-

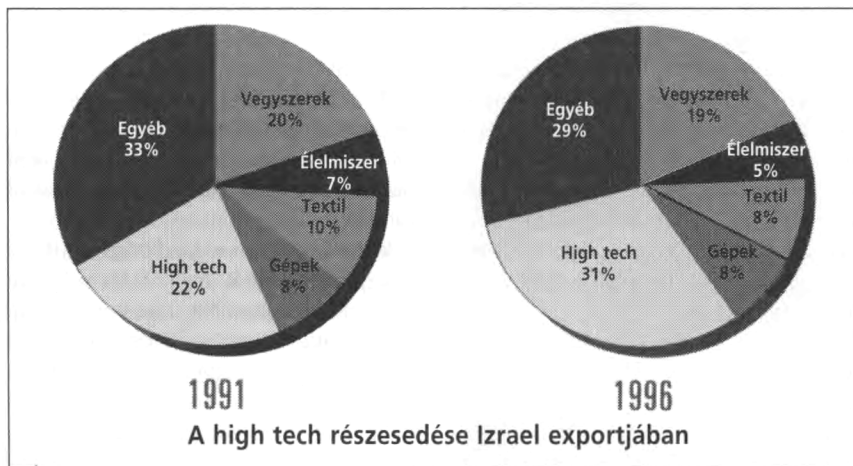
mányok – főleg az Egyesült Államok – által nyújtott segélyekből származott. Az importált tőke összege az évek során mintegy 120 milliárd dollárt tett ki.

A GDP növekedése 1948-1973 között elérte a 10 százalékot. Egyetlen más gazdaság sem volt képes hasonlóan magas növekedési arányt fenntartani ily hosszú időn keresztül. Ennek fényében jobban érthető a „gazdasági csoda”, melynek alapját a tömeges bevándorlás eredményeképp megnövekedett a munkaerő és az országba beáramló külföldi tőke jelentette. Eleinte minden egyes bevándorlási hullám komoly terhet rótt az izraeli gazdaságra, de némi idő elteltével az új bevándorlók eltartotakból jövedelemtermelőkké váltak.

A tömeges bevándorlás idején tapasztalt viszonylagosan gyors gazdasági növekedés arra utal, hogy a legtöbb bevándorló csak rövid ideig maradt munka nélkül. A legmagasabb munkanélküliséget az 1990-es évek elején regisztrálták, olyan időszakban, amikor az 1950-es évek óta nem tapasztalt bevándorlási hullám érte el az országot. Az ekkor érkezetteknek gyakran egy évükbe tellett, míg megfelelő munkát találtak, dacára annak, hogy az izraeli bevándorlás történetében kétségkívül a legjobban képzettek voltak.

Fogyasztás és megtakarítás

Joggal gondolhatnánk, hogy egy olyan nemzetgazdaságban, mint az izraeli, mely komoly kihívások közepette évtizedeken át fenntartotta a világ egyik leggyorsabb növekedési ütemét, aligha jut a lakosság fogyasztásának

növelésére. Mint fentebb említettük azonban, a beáramló külföldi tőke mennyisége jótékony hatást gyakorolt a gazdaságra, s ez lehetővé tette, hogy a polgárok is emeljék életszínvonalukat. Ugyancsak fontos körülmény, hogy az izraeli polgárok ebben az időben „visszafogták” fogyasztásukat, s nem költötték el minden jövedelmüket. A magán-megtakarítások aránya egyike a legmagasabbaknak a világon.

Izraelnek sikerült leküzdnie az arab országok gazdasági bojkottjából származó hátrányokat. A bojkott nem csupán az arab-izraeli kereskedelemre terjedt ki, hanem azokat a nem arab cégeket is sújtotta, amelyek fenntartották kereskedelmi kapcsolataikat Izraellel. Ez számokban ki nem fejezhető károkat okozott az izraeli gazdaságnak, amit csak némileg ellensúlyozták a legtöbb nyugati országban elfogadott bojkott-ellenes törvények.

Tudomány és technológia

Az oktatási és tudományos infrastruktúra kiépítése és kiaknázása, valamint az ország legégetőbb gondjainak megoldására sarkalló kényszer váratlan, a további fejlődést elősegítő szintézishez vezetett. E szintézis két jó példája az ország fennmaradásának szempontjából nélkülözhetetlen hadiipar és mezőgazdaság. A jól felszerelt arab hadseregek fenyegető gyűrűjében élő ország csak nagy nehézségek árán tudott külföldről fegyvereket szerezni, ezért az izraeli vezetés úgy döntött, hogy megteremti saját hadiiparát. 1951-ben a kormány létrehozta az Izraeli Repülőgépipari Gyárat, a haifai Technion egyetem keretében pedig megszervezték az repülőmérnöki részleget; mindkettő „bölcs beruházásnak” bizonyult. A növekvő lakosság ellátásának kényszerét hordozó mezőgazdaságban bevezették a csöpögtető öntözést, korszerűsítették a mezőgazdasági gépgyártást, az utóbbi időkben pedig egyre nagyobb mértékben hasznosítják a növénygenetika eredményeit a nagyobb hozamú és ellenállóbb fajták elterjesztésében. Az izraeli high-tech vállalatok ma a világ élvonalába tartoznak. A high-tech iparba történő külföldi beruházás összege az 1995-ös 240 millió dollárról 850 millió dollárra szökött fel 1996-ban. A mintegy 1800 high-tech cég 1997-ben 9 milliárd dollár export-bevételt ért el, s ez majdnem kétszerese az 1990-es hasonló bevételeknek.

Kutatás és fejlesztés

Izraelben – lakosságához mérten – jóval magasabb a természettudományok, a gépgyártás, a mezőgazdaság és az orvostudomány különböző szakterületein dolgozó tudósok aránya, mint bármely más országban. A statisztikák szerint első helyen állnak a honi és külföldi kutatók által közösen megjelentett publikációk számát tekintve, ami a széleskörű nemzetközi tudományos együttműködést tükrözi.

Izraelben ma mintegy 1800 kutatófejlesztő cég működik, melyek között számtalan új vállalkozás található, s ezek termékei adják az ország 20 milliárd dolláros exportjának felét. Az elmúlt néhány évben az elektronika az ország vezető ipari szektorává vált: 1995-ben mintegy 4,3 milliárd dollár értékben exportálták termékeiket, ami 15,5 százalékos növekedést jelent a megelőző évekhez képest. 1995-ben ez már 5,89 milliárd dollárt jelentett, míg 1996-ban meghaladta a 6 milliárd dollárt. Az elektronika mintegy 40 ezer ember foglalkoztat: ezek egyharmada tudományos fokozattal rendelkezik, 60 százalékuk pedig magasan képzett mémők és technikus. Az egy alkalmazottra eső termelés az 1984-es 46 ezer dollárról 150 ezer dollárra nőtt a 1990-es évek közepére. Izrael kétoldalú kutatási-fejlesztési megállapodást írt alá az Egyesült Államokkal, Kanadával, az EU országaival, Indiával és Szingapúrral – elsősorban vegyesvállalatok létrehozására. Ezek az új cégek általában az izraeli partner innovációs készségének kiaknázására épültek, míg a külföldi partner a gyártásban és a piaci tevékenységben működik közre.

*

Az állam megalapítása óta eltelt ötven év alatt Izrael felépített egy dinamikus fejlődő gazdaságot és bekerült a technológiai kutatás élvonalába. Az egy főre eső GDP-t tekintve világviszonylatban a 21. helyen áll, s egy nemrég nyilvánosságra hozott ENSZ-jelentés szerint az egy főre eső jövedelem, a várható élettartam és az iskolázottság alapján számított életszínvonal-mutató szerint Izrael a világ országai között a 23. helyet foglalja el.

Izrael számokban is mérhető gazdasági teljesítményét az alábbi néhány tény illusztrálja:

■ Az ország világviszonylatban is kiemelkedő gazdasági növekedést mutat,

Az első arab tiszt nő

A hadseregben számos izraeli állampolgár arab szolgál tisztként. Áprilisban hadnaggyá avatták **Caroline Kharmant**, aki az arab nők között elsőként lett tiszt a Cahalban.

amely az 1990-es években átlagosan 6 százalék volt;

■ Világviszonylatban Izraelben a legmagasabb az egy főre eső export;

■ Az elmúlt évtizedek során az országot az alacsony munkanélküliség jellemezte – ugyanakkor az államalapítás időpontjának lakossága megnégyszereződött a 2,6 millió bevándorló letelepedésével;

■ Az ipar, s főképp a high-tech szektor, elsődleges szerepet játszik az izraeli gazdaságban, s ennek növekedési üteme meghaladja az GDP növekedési rátáját;

■ Az ország mezőgazdasága egyike a legfejlettebbeknek (ha például a hektáronkénti átlagtermést tekintjük), meghonosítottak egy korszerű öntözési rendszert, és a legújabb kutatási eredményeket hasznosító technológiát alkalmazza a mezőgazdaságban.

Vége az alijának?

Nem sokkal a Bázelen összehívott Első Cionista Kongresszus előtt, **Herzl** befejezte a *Das Neue Ghetto* (Az új gettó) című színdarabját, melynek főhőse egy Dr. Jakob Samuel nevű zsidó ügyvéd, aki egy keresztény által birtokolt bányatársaságnak dolgozik. A darab végén a társaság csődbe megy, és a tulajdonos, miután Samuelt „zsidó féregnek” nevezi, megöli párbajban. Samuel utolsó lehetőséget következő szívbe markoló szavakat mondja: „Ó, zsidó testvéreim, aligha hagynak élni titeket ... míg ki nem léptek a gettóból.”

A zsidók megfogadták Herzl szavait, és a világ minden tájáról ezrével özönlöttek a Jisuvba, majd később Izrael Államba. Mára azonban mintha kiapadt volna a bevándorlók folyama. A sors iróniája, hogy a cionizmus megszületésének századik évfordulója mintha az alija végét jelezné.

Tény és való, már egy évtizede úgy tűnt, hogy az alija lassacskán véget ér, mivel a nyugatról szinte alig alijáztak, míg a szovjet zsidóknak a drákói kívándorlási törvények nem tették lehetővé álmaik valóra váltását. Ám a kommunizmus bukása új fejezetet nyitott az alija történetében, és az utóbbi tíz évben mintegy 800 ezer zsidó érkezett Izraelbe a Szovjetunióból.

Úgy tűnik azonban, hogy mára a „végveszélyben lévő” zsidóság utolsó nagy tárháza is kiürült. 1997 első negyedében az egy évvel korábbihoz képest mintegy 17 százalékkal kevesebb új bevándorló érkezett, és ez az egész évre vetítve majdnem 30 százalékos csökkenést jelent. 1996-ban is kevesebben érkeztek, mint egy évvel korábban (76.361-ről 69.367-re csökkent az új olék száma), s ez bizony jócskán alatta van az 1990-1991-es számoknak (200.000, illetve 176.000), amikor a szovjet zsidók tömeges kívándorlásának lehettünk tanúi.

A zsidó bevándorlással foglalkozó szakemberek figyelő szemeiket újabban nyugatra, főleg Amerikára vetik, hiszen a hatmillió főt számláló amerikai zsidóság létszámában fölülmúlja Izrael zsidó lakosságát.

Avraham Burg, a Szochnut vezetője bízik abban, hogy évente „mintegy 50

ezer” nyugati zsidó fog alijázni, míg **Avigdor Lieberman**, az izraeli Miniszterelnöki Hivatal vezetője, még ennél is nagyratörőbb álmokat dédelget. Szerinte a Netanjahu-kormány egyik legfontosabb feladata nem más, mint hogy „3 millió zsidót hozzon Izraelbe, elsősorban a nyugati országokból.”

A Jewish Agency és a Cionista Világszervezet munkatársai szkeptikusak. Az Izraelben tapasztalható amerikanizálódás és a növekvő életszínvonal dacára az amerikai bevándorlók száma alig éri el az évi kétezret. Nincsenek kétségbe esve emiatt, sőt inkább csodálkoznak azon, hogy ennyien jönnek, hiszen – mint egyikük kifejtette – „meglehetősen nagy változást jelent egy nyugatinak, ha ideköltözik. Szinte azt kell mondanunk, hogy valami nincs rendben, ha egy amerikai család úgy dönt, hogy a továbbiakban itt akar élni, főleg ha ennek nincsenek nyilvánvaló vallási vagy politikai okai.”

Az amerikai zsidóság képviselői szerint is nevetséges elképzelés, hogy megnő a nyugatról érkező bevándorlók száma. A különböző amerikai zsidó szervezetek nem szívesen költenek az alija propagálására – nem csupán azért, mert úgy érzik, felesleges kiadás, hanem azért is, mert nemigen lelkesednek azért az elképzelésért, hogy csak Izraelben lehet teljes zsidó életet élni.

Burg optimizmusa, miszerint jelentősen megnő a nyugatról alijázók száma,

egybeesik az Izrael és a diaszpóra-zsidóság viszonyában újabban kibontakozó válsággal, amit az a törvénytervezet váltott ki, mely érvénytelenítene az Izraelben megvalósított reform és konzervatív betéréseket. A reformzsidóság izraeli központjának vezetője, **Uri Reggev** rabbi szerint „Izrael aligha lesz vonzó, ha afféle khomeinista, demokrácia nélküli országnak tűnik, ahol nincs vallásszabadság.” Ez annál is kínosabb, mivel az amerikai reformzsidóság új programja kifejezetten támogatja az aliját. Azt azonban a programot író bizottság egyik tagja, **Aimel Hirsch** is elismeri, hogy ez aligha fog azonnali alija-hullámot elindítani.

*

Avraham Burg ennek ellenére nagyratörő terveket dédelget. Az elkövetkezendő években szerinte újra kell fogalmazni a Szochnut programját, és a korábbi kelet-európai, szíriai, jemeni, etiópiai, stb. bevándorlás helyett a nyugati aliját kell elősegíteni. „Ez már nem az elkeseredettek bevándorlása lesz, nem a bűntudat alijája, hanem az egyenlőké, ami biztosítja a zsidóság jövőjét.”

Burg azt tervezi, hogy jóval több sliachot (cionista küldöttet) irányít Amerikába (ahol jelenleg összesen tíz sliach működik), és az évi 6500 helyett 50 ezer fiatal érkezne a különféle „Tapasztald meg Izraelt!”-programokra.

Burg szerint „húsz év múlva több szabadidőnk lesz, többen keresik majd helyüket a világban, és egyre többen teszik fel majd a kérdést, hogy mit is jelent számukra a zsidóság.” Ez pedig – szerinte – azzal jár, hogy egyre többen térnek vissza a zsidó gyökerekhez, „a héberhez, a történelemhez, a Tórához

Exszovjet bevándorlók a lodi repülőtéren

NÉMET TISZTEK KÉPZÉSE

IZRAELBEN Május elején tizenhét német tisztiskolász érkezett Izraelbe továbbképzésre, a két ország közötti katonai együttműködés keretében. Az ifjak **Helmut Willmann** vezérkari főnök kíséretében érkeznek és vele együtt vesznek részt izraeli programjuk első rendezvényén: egy megemlékezésen a Soá áldozatairól. A tisztjelöltek útjuk előtt gondos előkészítésben részesültek, különös tekintettel a náciizmus korszakára és a jelenlegi német szélsőjobboldali mozgalmakra. NATO-n kívüli országban német tisztjelöltek képzésére eddig nem került sor.

TÜNTETÉS HAR HOMÁN A jubileumi függetlenségi nap alkalmából nagyszabású demonstrációkra került sor Har Homán, azon a Jeruzsálem környéki dombon, amely több mint egy esztendővel ezelőtt a béketárgyalások elakadásának egyik oka (vagy ürügye) volt. (Har Homát a város vezetése Jeruzsálem határain belülre vonta és zsidó lakónegyed építését kezdte meg rajta, amit a palesztinok saját területük elrablásaként értelmeztek és az építkezés leállításától tették függővé a béketárgyalások újrafelvételét.) A megemlékezésen 11 ezren gyűltek össze: közülük tízezer a jobboldal részéről a hegy tetején, ezer baloldali tüntető pedig a hegy aljában. Előbbiek szimbólikus alapkövetéssel tettek hitet az építkezés gyorsítása mellett, utóbbiak viszont egy lekötözött békegalamb formájú léggömbbel jelképezték: szerintük az építkezés a béke akadályá.

ARAB BÍRÓ A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGON

Izrael történetében első ízben neveztek ki arab bírót a legfelsőbb bíróság tagjai közé. A 65 éves **Abdal-Rahman Zuabit**, aki eddig a názáreti bíróság tagja volt, „tapasztalata és rangja” tette érdekessé erre a pozícióra – mondta a legfelsőbb bíróság szóvivője. Zuabi bíró a jövő év elejétől áll munkába új hivatalában, tizenhárom kollégája körében. Egy fél év elteltével különbözőság hoz döntést kinevezésének véglegesítéséről.

... és Izraelhez.” Burgnak afelől sincs kétsége, hogy mindannyian elférnek majd. „*Manhattan jóval kisebb, mint Tel Aviv, s többen élnek ott, mint egész Izraelben!*”

Burg sajnálja ugyan a betérési törvénytervezet okozta „felesleges” vitát, amit szerinte az amerikai konzervatív, illetve reform irányzat abbéli meggyőződésére vezethető vissza, hogy „*Izrael túl fontos ahhoz, hogy az izraeliekre bízák*”, s a konzervatív vezetők azért kezdtek el most fokozottan az alijára koncentrálni, „hogy Izraelt belülről változtassák meg.”

Sergio Della Pergola, a Héber Egyetem demográfia professzora egyetért azzal, hogy az alija folytatódik még néhány évig olyan országokból, mint Dél-Afrika, Franciaország és Argentina, ám nagyobb bevándorlás csakis Észak-Amerikából várható. Elismeri ugyan, hogy az amerikai politikai helyzet jelenleg stabil és a belátható jövőn belül az is marad, de véleménye szerint a történelem számtalan példát kínál arra, miként emelkednek és hanyatlanak a nagyhatalmak, és „az amerikai társadalom magában hordozza a feszültséget, a robbanás lehetőségét.”

*

Az amerikai zsidó aktivisták és tisztviselők hivatalosan támogatják az aliját. Ám a gyakorlat némileg másképp fest. Az egyik aktivista szerint „igenis vannak olyan vezetők, akik nem akarják, hogy komolyan propagáljuk az aliját. Ugyan mindenki szívvel-lélekkel támogatja Izraelt, de mégsem szeretnék, ha csemetéik ott élnének.”

A Szochnut továbbra is a bajban lévő zsidók megmentését tekinti elsőrendű feladatának, de – teszi hozzá az amerikai aktivista – „ugyan mitől kellene az amerikai zsidókat megmenteni?”

Barry Schrage, a bostoni zsidó közösség egyik vezetője, egyetért azzal, hogy az alijára való ösztönzés „nagyszerű ötlet”, de azt már nem támogatja, hogy pénzforrásaikból újabb összegeket áldozzanak a sliachok támogatására. Szerinte az aliját inkább az amerikai zsidók „vallási és spirituális érzéseinek” elmélyítésével kell előmozdítani, hiszen ezáltal megnő a valószínűsége, hogy maguktól kíváncsiak az izraeli zsidó környezetbe.

Egyes szervezetek, mint például a Los Angeles-i vagy a Miami-i, jóval lelkesebben támogatják az aliját, mint mások. Ám Bostonban a New England

i Holocaust Emlékmű jóval fontosabb az ottaniak számára és ez, **Jay Shofet**, a bostoni sliach szerint, „a zsidó célok fontosságának és a pénzforrások elosztásának elképesztően torz felfogását tükrözi.” Ő a maga részéről úgy látja, hogy alija dolgában Észak-Amerika meglehetősen hátul kullogott az elmúlt ötven évben, és aligha várható az amerikai zsidók tömeges „hazatérése”. Ezzel **Amir Shacham** a New Jerseyben működő sliach is egyetért. „Teljesen irreális holmi tízezrekről beszélni. Az itteni közösség igen jól él, s aligha várható, hogy Izraelbe költözzenek.”

Ennek ellenére, a Szochnut és más, az aliját támogató szervezetek aktivistái már megkezdték a Burg által megálmodott programok megvalósítását. Az elképzelés lényege: a „fokozatos” alija – vagyis a zsidók először csak egy nyarat töltsenek el Izraelben, majd egy egész évet, esetleg vegyenek az országban egy nyári lakást, és így tovább.

A chicagói körzet sliachja, **Akiva Werber** úgy látja, hogy a számokkal való játék csak nézőpont kérdése. „En ismerek olyanokat, akik szeretnének egy második lakást venni Izraelben, hogy az év egy részét ott töltsék. Ez nagyjából megfelel napjaink mobilitásának és technikai fejlődésének.” S valóban: egy jó lappal és modemmel felszerelt programozó éppoly könnyen dolgozhat Tel Avivban (vagy a Negevben),

Jemenből érkeztek

Romániai bevándorlók Haifa kikötőjében

mint New Yorkban. Ha az ilyen embereket is bevándorlóknak tekintjük, az alija nagysága is valamelyest megnő.

Az amerikai zsidók izraelbe csábítása csak az első csata. Jóval nehezebb feladat megtartani őket. A gyakorlati nehézségek miatt – mint például a lakás – és állás gondok megoldása – az Amerikából alijázó zsidók mintegy fele néhány éven belül elhagyja Izraelt, s ugyanez elmondható a nyugat-európai bevándorlókról is.

*

Egyesek szerint az alija drámai csökkenése afféle történelmi vízválasztót jelent. A Héber Egyetemen héber irodalmat oktató **Menachem Brinker** professzor szerint a bevándorlás megszűnte egyúttal a cionizmus végét is jelenti. „Csakis azok tekinthetők cionistáknak, akik rászánják magukat az alijára. A többiek csak támogatják Izraelt, támogatják a cionizmust, de mégsem cionisták. Amikor már az utolsó zsidó is, aki úgy érzi, jobb élete lesz Izraelben, alijázott, a cionizmus véget ér, és gyakorlatilag megszűnik az Izrael és a diaszpóra közötti kapcsolat, hiszen a legerősebb kötelék az alija volt.”

Amiel Ungar, politikai elemző másként látja ezt a kérdést: szerinte a cionizmus egészen addig nem végezte be feladatát, amíg létezik diaszpóra-zsidóság. „Lehet, hogy az alija forrásai kikapadnak, és ez bizony nagy csapás a cionizmusra, ám ez csak annyit jelent, hogy új stratégiát kell kidolgozni a bevándorlók idecsábítására. A zsidók visszatérése Izraelbe alapvető része a

zsidó világképnek. A judaizmus nem létezhet cionizmus nélkül, nem létezhet anélkül, hogy meg lennénk győződve arról: előbb-utóbb mindenki hazatér.”

A. B. Yehoshua ugyancsak a cionizmus temetése ellen érvel, még ha más megfontolásokból is. „Ha cionizmuson csak a bajban lévő zsidók megsegítését értjük, akkor feladatát valóban bevégezte. De a cionizmusnak elvileg az is feladata, hogy elősegítse a zsidó identitás kibontakozását zsidó környezetben, és erről aligha állíthatjuk, hogy teljességgel megvalósult volna.”

Yehezkel Dror, a *A cionizmus újraértelmezése* c. könyv szerzője úgy véli, az igazi cionizmus a zsidóság egészének boldogulását, jólétét tarja szem előtt. Szerinte a zsidóság egy részének igenis diaszpórában kell élnie, mivel a biológiai és atomfegyverek korában a szétszórás meggátolja, hogy az egész nép esetleg elpusztuljon, s azért is, „mert az izraeli és a diaszpóra-zsidóság közötti kapcsolat fokozza a kreativitást.”

Ez talán nem azonos Herzl száz évvel korábban megfogalmazott elképzelésével, de Dror úgy véli, mégsem jelenti a klasszikus cionista értékek feladását. „A cionizmusnak mindig is több ága volt. Mi most a klasszikus cionizmusnak csak azt a részét vetjük el, amelyik ellenezte a diaszpórát, és azt a részét hangsúlyozzuk, ami a zsidóság egészének fennmaradását és boldogulását biztosítja.”

**A Jerusalem Report alapján írta
Seleanu Magdaléna**

MEZEI ANDRÁS

Ők választottak

Héber vagyok, ha a Názáretit követem, akkor is, ha Allahot félem, héber vagyok, ha Istent elhagyom, felmenőm (nem fajom) népem, ők választottak engem, nem én kértem Istent, hogy zsidónak szülessék – nincs választásom, hogy változtassak.

Ennyi

Ahol hazád van, közösséged, nem könnyebb élni, mint máshol, de az örömtől épp annyit sírsz ott, mint a szomorúságtól.

Cfat

A hegycsúcson, a fenyőerdőben mindkét karomat égre emelem, melyekről, mint a fényszalagok peregnek le a hegyiösvények imaszíjai, a meredek serpentinek Cfattól egész a Hule tóig, a kanyargó Jordán vizéig, Cfatból le Genezáretig alászállva a völgyi időkbe, a Hermon havaival, a Libanon cédrusaival a mennydörgő Nebi Jusáig, oda, ahol Józsuá nyugszik – lát a szívem Eszter sírjáig, s Bár Ám-ig, ott piroslik a hegyoldalban Jankele almáskertje, ott áll a kibuc színháza mellett a libanoni cédrus, és onnan a határőr-faluból látni be az ellenséges, sziklás hegyoldalt, a „katyusák” onnan indulnak, a kommandók onnan ide, már csaknem negyven éve – be-betömek, hogy mint a fekete vérszalagok szakadnak le a hegyi-ösvények imaszíjai a mélyebb völgyekbe, Felső-Galilból, Alsó-Galilba egészen Názáretig, s tovább a Tabor hegyéig, amelyre föltekeredik újra és újra ama erős szövetség húsunkba mélyedő bőrszíja –

Hallelúja!

Honfoglaló címmel jelent meg a költő ötven verse Izrael ötvenéves fennállásának évfordulójára. E kötetből közlünk verseket.

Sokarcú ország

Izraeli dokumentumfilmek szemléje Budapesten

Az Örökmozgó Filmmúzeum lassan hagyományt teremt izraeli filmek rendszeres magyarországi bemutatásával. A tavaly januári játékfilmes sorozatot idén áprilisban az elmúlt évek legjobb dokumentumfilmekből készült válogatás követte. *„Az izraeli valóság megalomán. Szakadatlanul és hihetetlen intenzitással történnek a dolgok. Az Izraelben lejátszódó súlyos események hihetetlennek tűnnek, ha történetét próbáljuk formálni őket. Irreálisnak hangzik minden arra irányuló próbálkozás, hogy megragadjuk a zsidó-palesztin konfliktust vagy a feszült viszonyt a zsidó bevándorlók különböző csoportjai között, akik hatalmas kulturális különbségekkel érkeztek a világ minden sarkából és most együtt próbálnak valami homogént létrehozni a megoldhatatlanul súlyos politikai konfliktusok és állandó kudarcok ellenére. Olyan valóság ez, amelyet nem lehet elmesélni. Olyan valóság, amelyet dokumentálni kell, hogy el lehessen hinni. Talán ezért fejlődött ki annyira és lett olyan lenyűgöző – tematikailag és műfajilag egyaránt gazdag – az izraeli dokumentumfilm.”* **Orna Ben Dor**, az Új Film- és Televízió Alapítvány elnöke ezzel a helyzetértékeléssel indította útjára a sorozatot. Az általa vezetett független alapítvány 1993-ban jött létre, és azóta majd 120 film elkészítését támogatta. Míg a megelőző évtizedekben a televízió

finanszírozása volt a meghatározó, mostanra több – állami és független – forrásból érkezik a pénz a dokumentumfilmekre, és ez, a filmhét programja alapján, a filmek sokszínűségének, változatosságának egyik biztosítéka lett.

A sorozatban szereplő filmek többsége az izraeli társadalom aktuális politikai-etnikai-vallási problémáival foglalkozott, ám ezeket a témákat gyakran szokatlan és újszerű megközelítésben dolgozta fel. A hétköznapi kiindulópont tehát korántsem az átfogó kép hiányát jelentette. Ellenkezőleg. A kis léptékek, emberi sorsok, apró metszetek hitelessége új dimenziót, mélységet kölcsönözött az újságok, híradók tudósításaiból jól ismert témáknak.

Az éneklő csillag

A nyitófilm rendezője, **Erez Laufer** korábban hét évet töltött New Yorkban, ahol a dokumentumfilm nagy öregje, **D. A. Pennebaker** mellett dolgozott, többek között néhány zenei témájú filmben is. Az *éneklő csillag* Izrael legnépszerűbb énekes sztárja, **Zahava Ben** 1996-os közel-keleti turnéjának története. A 28 éves, félig marokkói származású énekesnő zaklatott családi környezetből tört ki és lett a kilencvenes évekre a zsidó-arab zene koronázatlan királynője. Népszerűsége túllépi az etnikai és az országhatárokat, palesztin ra-

jongói éppúgy vannak, mint izraeliek. Egyiptomi koncertjén az izraeli énekesek közül elsőként adta elő a legendás helyi énekes, **Oum Kalsoum** egyik legismertebb dalát. Minek köszönhető ez az átütő siker? Talán annak a kikezdhettelen igazságnak, hogy a zene erősebb a politikai és vallási előítéleteknél, és azt az ősi, „közös hangot” szóaltatja meg, amelyet egyaránt magukénak éreznek jerikói muszlim asszonyok, palesztin, izraeli és francia fiatalok? Talán igen. Amikor Zahava Bent arról kérdezik, hogy miért ő az egyetlen izraeli énekes, akit az arabok is szeretnek, azt válaszolja: őszintén nem tudom. Részt vesz a Merez (baloldali párt – a szerk.) kampányában (egy klipet készít nekik), fellép egy Rabin emlékére rendezett francia megemlékezésen, mégsem pártpolitikus. A megbékélést szeretné elérni ő is, de a maga eszközeivel. Az *éneklő csillag* nem értelmezi, nem kommentálja Zahava Ben sikerét, történetét. Kaleidoszkópszerűen körbejár egy jelenséget, azt szeretné példázni, hogy a különböző hagyományok megfémek – ráadásul olykor meglepő természetességgel – egymás mellett.

Feketeszenvedély

A kávé metafora és tükör ebben a filmben. A *Kávészeszzenvedély* nem szisztematikusan vizsgálja témáját, távol áll tőle az iskolás besorolás sterilsége. Epizodikus szerkezetű film, apró történetek sorozata. Ahogy egy-egy pohár kávé mellett gyakran villanásnyi időre össze-összeülünk idegenekkel, majd odébb sodródunk, úgy ez a film is rövid sztorik és villanások sorozata.

Igencsak változatosak ezek a „kávé típusú találkozások”: a piaci kávéárutól jobboldali parlamenti képviselőig, arab munkásoktól kiváló olasz örleményt fogyasztó kibucalakókig egészen különféle, jobbra hétköznapi hősöket sorakoztat fel a film. És szinte minden egyes csésze kávé mellett sorsok, személyes élettörténetek tárnak elénk. Egy jeruzsálemi kávées története, aki 1948-ban, Izrael megalapításának évében nyitotta meg boltját, amelyet most bezámi kényszerül; egy férfi drámája, aki túlélte egy terrorista támadást; vagy éppen egy magyar emigráns, holocaust-túlélő életútja, amelyről beszélni sem akar, mert ez a történet már a múlté, és a mostani fiatalok úgysem érthetik meg.

Ayelet Heller különös, sajátos belső nézőpontot választott – ő maga antro-

pológiai megközelítésnek nevezi. Telitalát az ötlet, a kiindulópont, hiszen a kávézásban egyrészt sűrítve, metaforikusan tetten érhető a különféle, egymás mellett élő tradíciók és rituálék; másrészt egy ilyen egyszerű téma és kérdés (ön hogyan issza a kávé?) alkalmas arra, hogy elindítson egy beszélgetést, amelyben fokozatosan, lépésről lépésre, véletlenek és esetlegességek révén kerülhetnek elő a személyes, mélyebb rétegek. Ez az esetlegesség azonban olykor visszaüt: nem mindig sikerül megtalálni az átmenetet, a beszélgetések néha erőltetettek, a kávé tényleg csak apropó ahhoz, hogy politikai konfliktusokról, etnikai ellentétekről essen szó. Az egyedi, a személyes és az általános – ezek között a metszetek között egyensúlyoz a film, többnyire sikerrel.

Jenny és Jenny

A *Jenny & Jenny* két tizenhét éves lány története. A lányok barátnők, nap mint nap találkoznak, leveleznek. Mindketten egy Észak-Afrikából bevándorolt zsidó család harmadik generációjához tartoznak, unokatestvérek. Bat-Yam-ban laknak, nem messze Tel Avivtól. Egy nyáron át követi őket a kamera, a gyermekkor és az érettség határán, tradíciók, értékek és szokások metszéspontján. Hogyan találkozik e két lány életében az afrikai/arab, a zsidó és az amerikanizált kultúra, amikor olyannyira különböző élmények érik őket a modern világvárosban, Tel Avivban és odahaza, a szülői házban? Van-e köztes út az ortodox vallásosság és a világias, szekularizált társadalom között? A lányok lázadnak, lázadoznak, mégha ez a lázadás pusztán abban áll, hogy fel lehet-e venni egy hasközépig érő blúzt vagy sem. Jenny & Jenny: két lány a nővé válás küszöbén, az első komoly udvarlások és szerelmek idején. Két lány, aki a maga életét szeretné élni, de közben nem akar elszakadni a családi hagyományoktól, a vallási szabályoktól sem. Engedjenek-e a fiúk simogatásának, szép szavainak, amikor ezek a fiúk egy másik alkalommal, egy másik helyzetben a nyílt kérdésre maguk is bevallják, hogy olyan feleséget akarnak maguknak, aki házassága előtt még nem volt férfival, és férjének engedelmes, hű társa lesz? A férfiak világában kell élniük, mert ezt diktálja a hagyomány, a szokásrend, de ők nem akarják alávetni magukat minden kötelelemnek. Amikor a nyár végén búcsúüvesszünk tőlük, nem

tudjuk, merre fordul majd a sorsuk, a film nyitva hagyja a történetüket.

A *Jenny & Jenny* minél közelebből, minél közvetlenebbül próbálja megmutatni a lányok mindennapjait. A rendező szituációkat teremtett, „helyzetbe hozta” hőseit, hogy hiteles és drámai reakciókat érhesen tetten. A lányok megejtő természetességgel és őszinteséggel viselkednek a kamera előtt, néha azonban zavaróan megrendezettek a helyzetek, érezni, hogy a történet bonyolításának a szándéka, valamiféle külsődleges dramaturgiai erő okozza a konfliktusokat. Ezek a jelenetek ki is lógnak a filmből, erőltetettek, a szereplők nem tudnak őszintén megnyilatkozni, mert szerepekbe kényszerülnek, és ha magukat adják is, azt is csak áttételesen tehetik.

Tűzpróba

Fundamentalizmus és vallás, ősi és modern értékek konfliktusát járja körül a *Tűzpróba* is. **Elia Sides** és **Nira Sherman Sides** filmje egy ősi beduin szokásról szól. A beduin törvényi hierarchia élén még ma is a „Sivatag törvénye”, a Bish’a, az igazság felfedésének megfelelőbbbezhettelen hagyománya áll. Ha egy vitatott kérdésben, egy büntetel kapcsolatban nem tudják megállapítani, hogy a gyanúsítottak közül ki mond igazat és ki hazudik, a közösség a „Sivatag törvényét” hívja segítségül. A gyanúsítottak meg kell hogy nyaljanak egy izzó vaslapátot, és amennyiben a nyelvükön semmilyen elváltozás nem keletkezik, akkor ártatlanok – ha nem, akkor a seb kétségkívül bűnösségük bizonyítéka lesz.

A Bish’a próbát mindig az arra hivatott személy, a Mubasha előtt kell elvégezni. Ma már csak egyetlen Mubasha van életben. Az Egyiptomban élő férfikez messze földről érkeznek a zárandokok, akik alá akarják vetni magukat a tűzpróbának. A film két esetet kísér végig. Abed Elaziz a júdeai sivatagból érkezett, mert megvádolták, hogy egy ismerőst feladta az izraeli titkosszolgálatnak, a másik főszereplő pedig a házasságtörés vádjától akar megszabadulni. Mindkét férfi azt állítja, hogy ártatlan, és nyugodt szívvel vetik alá magukat a talán életveszélyes tűzpróbának, hiszen meg vannak győződve róla, hogy a Bish’a igazolni fogja őket.

A film nem foglal állást az ügyekben, nem itéli el a tűzpróbát mint a vallási fundamentalizmus kegyetlen példáját. Az alkotók végül **Abed Elaziz** hazugság-

vizsgáló géppel végzett tesztjét is filmre veszik. Ez a próba ugyanazt az eredményt hozta, mint a Bish’a: a férfi nem hazudott. A „Sivatag törvénye” győzelmeskedett itt is, vagy a tudományos módszerrel megerősített álláspontot igazolta a véletlen vakszerencse egy szűklátókörű, ősi ritus során is? Az igazság nehezen megközelíthető, a vallási hagyomány eszközei és a modern tudomány elvei egymás mellé állíthatók, de értelmetlen lenne egyiket a másik ellen kijátszani – talán ez a rendezők álláspontja, akik nem kommentálják az eseményeket.

Anyám első olimpiája

Személyes hangvételével tűnt ki a sorozat filmjei közül **Ran Carmeli** munkája, az *Anyám első olimpiája*. Tami, a rendező édesanyja harminc évesen csökkent látóképességűvé vált, és a következő tíz év alatt teljesen elveszítette látását. E fájdalmas időszak alatt az anya mindent megtett, hogy a családban betöltött szerepe ne változzon, mindent ugyanúgy csinált, mint azelőtt. Könyvezete igyekezett elfogadni és tudomásul venni Tami erőfeszítéseit. A „vak” szót hosszú ideig nem lehetett használni a családban. Az anya vakságáról először akkor esett szó, amikor Tami elkezdett versenyszerűen célba gurítani. A film az ő történetet kíséri végig, középpontban az 1996-os atlantai paraolimpiai játékokkal, ahol Tami is elindult, és végül bronzérmet nyert.

Az *Anyám első olimpiája* csendes, puritán dokumentumfilm, egy különlegesen mély anya-fiú kapcsolat története. Tami és fia felváltva idézik fel emlékeiket, a kölcsönös szeretet erejére támaszkodva mutatnak példát élni akarásból és megértésből. Apró gesztusok filmje ez, érzelmes, de nem érzélgős – az élet másik, hétköznapi drámai oldala, a személyes tragédiákon való felülkerekedés derűs, megható, mélyen emberi története.

Halálos gyógyítás

A *Halálos gyógyítás* a sorozat minden bizonnyal legsúlyosabb filmje volt. **Nitzan Aviram** munkája megrázó történelmi dokumentumfilm, a holocaust kevésbé ismert „előtörténetének” krónikája. A film azt bizonyítja, hogy az orvosi eskü megszegése jelentősen hozzájárult a náci tömeggyilkolásra kifejlesztett gépezetének működéséhez. A *Halálos gyógyítás* a holocaust megsemmisítő infrast-

raktúrájának létrehozásában résztvevő orvosok felelősségét vizsgálja.

A hamincas évek végén megkezdett kísérleteket követően Brandenburgban már 1940-ben működött beindult az eutanáziaprogram, amelyben doktorok és tudósok kísérletezték ki a gázkamrák és a krematóriumok első modelljeit. Kísérleteik során hozzávetőleg 70 és 100 ezer német beteg halt meg. Amikor a programot hivatalosan leállították, az immár tapasztalatot szerzett orvosokat Lengyelországba szállították, ahol ők segítettek az első megsemmisítőtáborok felépítésében. A film ezen orvosok közül kettőnek a pályáját követi nyomon. **Irmfried Eberl**, az ifjú pszichológus az eutanáziaprogramban vett részt és később a treblinkai koncentrációs tábor első parancsnoka lett. **Karl Clausberg**, az ismert nőgyógyász a sterilizálás végrehajtásáért volt felelős Auschwitzban. A filmben egy Auschwitzban szolgált SS-tag doktor, **Mengele** kísérleteinek fotográfusa, valamint a kísérletek máig szenvedő néhány túlélője megszólal, a *Halálos gyógyítás* azonban nem pusztán egy elhallgatott téma pontos feltárása. A két orvos pályáján keresztül a film az orvosok, pszichológusok felelősségét vizsgálja, és felveti a hippokratészi eskü és etika kérdését: vajon hogyan kezeljük a beteg, mentálisan sérült embereket napjainkban, elkerülhető-e, hogy mindez megismétlődjön? Tisztában vagyunk-e azzal a felelősséggel, amit a megkülönböztetés, elkülönítés, elzárás úgymond „társadalmilag jóváhagyott” kategóriái jelentenek? Ki határozza meg, hogy hol a határ, és vajon milyen kritériumok alapján?

Válasz természetesen nincs. De ezeknek a filmeknek nem is az a feladatuk, hogy mindent eldöntő válaszokat találjanak. Sok esetben ismeretlen, elhallgatott, tabunak számító kérdéseket feszegetnek. Olyan témákat, amelyekről beszélni kell, bámmennyire fájdalmasak vagy kényelmetlenek is. De hát ezt a problémát jól ismerjük a magyar dokumentumfilm történetéből is. A kibeszélés, a tényfeltárás fontossága, másfelől pedig a túlságosan jól (de talán inkább csak felületesen) ismert témák új megközelítése minden korszak és minden ország dokumentarizmusának (is) elsődleges feladata. És amennyire egy rövid sorozatból meg lehet állapítani, az izraeli dokumentumfilm komoly, nagy elszántsággal végzi ezt a dolgot.

Varga Balázs

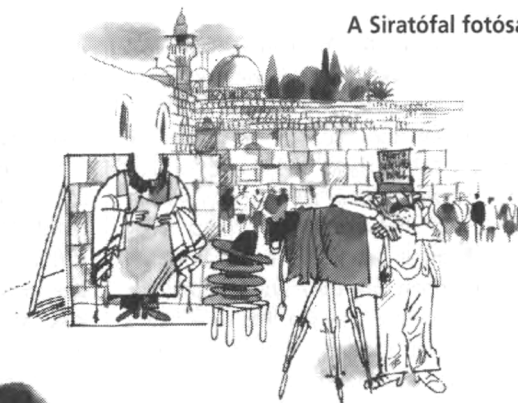

Vallásos
elkülönülés

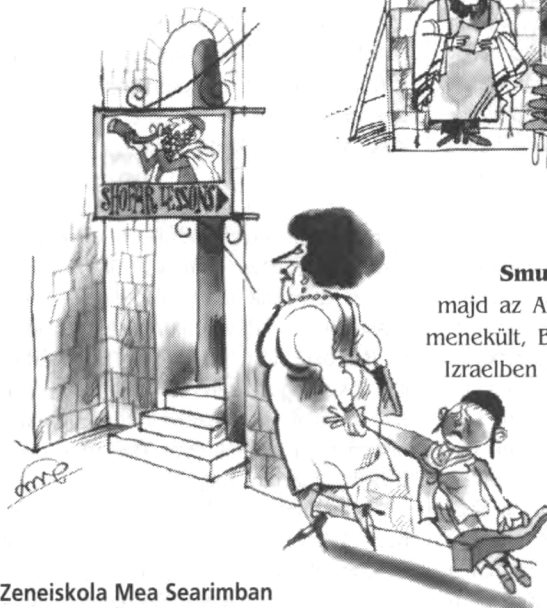
Történelem karikatúrákon

A „tejjel-mézzel folyó”
ország

A Siratófál fotósa

Zeneiskola Mea Searimban

Smuel Katz, a Bécsben született, majd az Anschluss után Magyarországra menekült, Budapesten felnőtt, ötven éve Izraelben élő festőművész-karikaturista munkáiból rendeztek kiállítást Izrael Állam ötvenéves évfordulója hazai ünnepségei során Budapesten és Miskolcon. E kiállítás rajzaiból mutatunk be néhányat.

TÖRTÉNÉSZEK KÉT NAPJA A GOETHE INTÉZETBEN

Az Anschlusstól Kirjat Mattersdorfig

Ausztria hatvan évvel ezelőtti Németországhoz csatlakozása (helyénvaló az Anschlusst csatlakozásnak fordítani, mert a történeteket meghatározóan elősegítették az osztrák nácik) elsősorban az ottani zsidóság számára vált tragikussá. A szomszédság következtében azonban rövidesen érezte hatását Magyarországon is, amely a menekülők egyik célpontja, még inkább átutazási terepe lett. Hat évvel később megfordult a menetirány: 1944 májusában-júniusában Ausztriába is érkeztek Magyarországról deportáltakkal teli vonatok, majd folytatódott a kiterelés a nyilas puccs után, 1944 novemberétől egészen az ország felszabadulásáig.

Az Anschluss hatvanadik évfordulóján osztrák és magyar történészek együtt emlékeztek, és új tényekkel léptek a nyilvánosság elé. A szimpóziumot a hazájában komoly állami támogatással működő Osztrák Legújabbkori Történelmi Társaság, a Magyar Auschwitz Alapítvány Holocaust Dokumentációs Központ és az Osztrák Kelet- és Délkelet-Európa Intézet rendezte a budapesti Goethe Intézetben. Itt hangzott el öt osztrák és öt magyar kutató előadása.*

Eichmann, 1938: A Dunán, vagy a Dunába tűnnek el...

Gabriele Anderl bécsi újságíró, történész-kutató *Magyarország mint mellékszíntér. Menekülés és deportálás Ausztriából* címmel tartott előadása bevezetőjében érzékeltette: milyen változások mentek végbe a német politikában, míg az 1938-as, népiertást még nem fontolgató álláspontjukról eljutottak az 1944-es esztendő eseményeiig.

Igaz, az Anschlusst is azonnal követték a zsidóellenes intézkedések, de

azok „csak” megalázásukat-megfélemlítésüket, elszigetelésüket szolgálták, hogy kifoszthassák őket a német birodalom számára. Kiszemelésük legegyszerűbb formája az elűzetés volt.

1938 márciusában 200 000 zsidó élt Ausztriában. A bevonuló német katonai csapatokkal együtt érkezett Bécsbe az osztrák származású SS-főtiszt, **Adolf Eichmann**, akit a cionizmus náci szakértőjének mondtak, s aki az elkobzott Rothschild-palotában állította fel a Központi Zsidó Kivándorlási Hivatalt. Megkezdődött a durva zaklatástól, a bántalmazástól, a pogromhangulattól, a dachau és buchenwaldi internálástól megfélemlítettek menekülése. Az útlevelek azonban nagyobb ára volt, mint Németországban, sőt a korlátok is szigorúbbak voltak: a német zsidók vagyonuk töredékét átutalhatták Palesztinába, az osztrákok csak némi ruhával mehettek el.

A kivándorlást leginkább a vízum hiánya akadályozta, a Bécsben működő követségek kapui ugyanis bezártak a zsidók előtt. Ezen próbált segíteni **Franklin Roosevelt**, az Egyesült Államok elnöke, aki

1938 végén a svájci Evianban nemzetközi konferenciát kezdeményezett – 32 ország képviselője mondott nemet a várható menekültsokaságnak. Az előadónó idézte **Chaim Weizmann**, Izrael későbbi első elnökét, a cionista mozgalom akkori vezetőjét, aki 1938-ban azt a keserű megállapítást tette, hogy a világ két részre szakadt: az egyik oldalon Németország van, amelyik meg akar szabadulni a zsidóktól, a másikon a többi állam, amelyek nem akarják őket beengedni...

Az SS „segítségükre” sietett. Hatalmas pénzért kitűnő minőségű hamis vízumokat gyártottak (ezeket az összegeket már zsebre tették), és sápot húztak az embercsempészetből is. Az utóbbiban kapott jelentős szerepet Magyarország.

Először az egész életükben vagy legalább évtizedeket kint élt magyar állampolgárok érkeztek, őket követték – már illegálisan – azok, akiknek Magyarországon rokonaik voltak, majd mindenki, akiknek a menekülésre bármilyen módon és okból alkalma nyílt. Anderl asszony az ide menekültek pontos számát nem tudta megadni, hiszen őket nem regisztrálták, csupán példaként említette, hogy a Pesti Izraelita Hitközség egykori listáján szerepelt 915 menekült támogatása. Az előadáshoz hoz-

zászó **Szita** professzor az illegálisan érkezők érdekében tett ajándékozásnak tartja azt is, hogy 1938-ban a soproni zsidók arany cigarettatárcát adtak a város rendőrkapitányának. Így nyerték el jóindulatát, felületes lett a rendőri ellenőrzés, az illegális menekültek továbbutazhattak Magyarország belsejébe.

A legtöbben hajón érkeztek, s hajóztak tovább a Dunán Romániába, ahol azután tengerre szálltak. Ez nem a magyarok, hanem az SS üzlete volt, ők adták bérbe a cionistáknak a német hajózási társaság horogkeresztes zászló alatt úszó flottáját, hatalmas összegért. A cionista vezető, **Willy Perl** ügyvéd mesélte, hogy egy alkalommal Eichmann így „biztatta” őket: „A Dunán, vagy a Dunába tűnnek el...”

1938, Bécs: egy antiszemita kiállítás plakátja

* Szinai Miklós: *Magyarország és az Anschluss*, Majsai Tamás: *A kórosmezői deportálás 1941-ben*, Szita Szabolcs: *A magyar deportáltak az annektált Ausztriában*, Tilkovszky Lóránt: *Az Anschluss és következményei Magyarországon*, Zinner Tibor: *A háborús és népiellenes bűntetteket elkövetők felelősségére vonása*.

1939-re már csak 95 ezer zsidó maradt Ausztriában. A menekülés, még több akadállyal, a háború kitörése után is folytatódott, s akkor már gyakorlatilag a Duna jelentette az egyetlen szabad utat. A hajókra, amelyeket a magyar hatóságok nem ellenőrizhettek, felkerültek zsidók Németországból és a Cseh-Morva Protektorátusból is. Anderl asszony sok adata között szerepel a következő tragédia: 1939 végére ezren voltak azok a hajók, amelyek utasainak nem volt célvízuma, ezért a románok nem engedték be őket, s kénytelenek voltak a kis szerb kikötőben, Kladovóban vesztegelni. Éhezve, fagyoskodva teleltek át, a jugoszláviai zsidó hitközségek is csak hónapok múlva adhatták át segélyeiket, s ezt az időt még rémesebb követte. Kétszáz fiatalnak sikerült ugyan Palesztinába utaznia, a többiek azonban Szabácsra küldték. Ott fogták el őket 1941 áprilisában a bevonuló németek, s nem sokkal utána a férfiakat mint partizánokat agyonlőtték, a nőket és gyerekeket pedig 1942-ben Belgrádban autókban elgázosították.

Gabriele Anderl előadását néhány adattal fejezte be: vizsgálatai szerint az osztrák zsidók közül 30-31 ezren az USA-ba és Angliába menekültek, 10-11 ezren Palesztinába, Kínába 9 ezren, Magyarországra 3-4 ezren, a többiek szétszóródtak a világ más tájain, s pusztultak el az üldözések következtében. Ausztriában a háború után 5816 zsidó jelentkezett a hitközségeken, de hogy ők milyen módon vészelték át a fasizmust és háborút, azt az előadó nem tudta felderíteni.

1939: zsidómentes Burgenland

A Magyarország mint mellékszintér című témát jól egészítette ki a magyarul kitűnően beszélő **Gerhard Baumgartner**, aki a *burgenlandi zsidók üldözéséről és meneküléséről* tartott előadást. Akkori számokról pontos adatot nem tudott mondani, mert hitelesnek vélhető források egyikében 6540 szerepel, a másikban 3632, s a kutató a Gestapo megmaradt irattárában 4044 nevet talált.

Burgenlandban a Gestapo és az általa kitott vagy új közigazgatás korábban lépett fel a zsidók ellen, mint az ország más részén. Eisenstadtban már az Anschluss első napján követelte a Gestapo, hogy minden tulajdonuk hátrahagyásával hagyják el a várost, néhány nappal később Frauenkirchből üzték el őket. Először Eisenstadtban szabtak ki rájuk 850 ezer schilling kollektív pénzbünté-

tést. 1938 áprilisában a Nagycenkhez közeli Deutschkreutzon már nem volt zsidó – Bécsbe menekültek. Rosszabbul jártak Rechnitz lakói, akiket áttettek a magyar határon, a magyarok pedig visszatoloncolták őket. Voltak, akiket a senki földjének tartott dunai gázlóra hurcoltak, ahol napokon át kiáltoztak segítségért, mire a pozsonyi hitközség emberei dereglyékkel kimentették őket.

Decemberben már csak 40 zsidó élt a tartományban, közöttük patikusok családjaikkal, mert elűldözésükkel a gyógyszerellátás nélkül maradt volna a lakosság, maradhatott egy levéltáros is, aki nek kutatási témája, a germánok ókori jelenléte az Alpokban – a náci történelmi jogcímét bizonyíthatta Ausztria bekebelezésére.

Az Anschluss után egy évvel még 12 zsidó élt Burgenlandban, majd 1939 második felében ők is eltűntek.

1941, Kőrösmező: deportálás németek nélkül

Az egyik legnagyobb érdeklődést kiváló előadást **Majsai Tamás** tartotta.

A református lelkész évek óta kutatója a történelemnek, s először közölt pontos számot a deportáltakról: 17 518-an voltak.

Az eddig is közismert volt, hogy 1941 nyarán nem magyar honos zsidó családokat, köztük az előző években a náci megszállta országokból Magyarországra menekülteket, de olyanokat is, akik évtizedek óta itt éltek, rendőri-csendőri-katonai erőkkel összegyűjtötték otthonaikból a kárpátjai Kőrösmezőre, onnan pedig a magyar csapatok által frissen megszállt Galiciába és a Dnyeszteren túlra szállították őket. Az igazi rémségek azzal szakadtak rájuk, hogy nem törődtek ellátásukkal, ezért csak abból a semmiből jutott számukra, amit az ott rettegésben élő hittestvéreik a magukéból megosztottak velük. Így aztán vagy koldultak, vagy éhen haltak. Közülük többen elszöktek, és néhányuknak sikerült visszajutnia Magyarországra. Hogy hányan voltak, az örök titok marad, mint ahogy az sem tudható, hogy az 1941. augusztus 27-i, 28-i SS-mészárlás 20 ezer áldozata között mennyi volt a magyarországi deportált.

Majsai lelkész feltárta, hogy a deportálás „szükségességét” először **Keresztes-Fischer Ferenc** belügyminiszter – akiről manapság leginkább csak úgy emlékeznek, hogy a Gestapo 1944-ben letartóztatta – vetette fel egy képviselőházi beszédében 1941-ben, megvalósítását pedig a legfelső katonai vezetés kezdemé-

nyezte. A szimpóziumon hangzott el először, hogy a magyar hatóságok tervei szerint a deportálás folytatódott volna, de az addig a magyarok által ellenőrzött területeken a németek vették át az igazgatást, s katonai tervekkel zavarta az újabb tömegek érkezése, ezért nem engedélyezték a további „szállítmányokat”.

Az előadáson meglepő információ hangzott el a posztumusz a Világ Igazai közé emelt **idősebb Antall Józsefről**. Ő akkor a belügyminisztérium osztályfőnöke volt (mai államtitkár-helyettesnek megfelelő beosztásban), és rábízták a lengyel menekültekkel való foglalkozást, ami azután sokszor a gondoskodásnak is beillett. Ebben azonban nem részesültek a zsidók, őket a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal detektívjeinek adták át, akik visszatoloncolták, tehát a halálba küldték a menekülteket. Majsai lelkész idősebb Antall egy levelét idézte, amelyben az megdorgál két grófnőt, a lengyel menekültekkel foglalkozó **Károlyi Józsefnét** és **Szapáry Erzsébetet**, mert védenek ik közé zsidókat is befogadtak.

1998: az izraeli Mattersdorf

Gerhard Baumgartner nemcsak előadást tartott a burgenlandiakról, hanem egy filmet is levetített, amelynek ő volt a rendezője és riportere is. Megtalálta Izraelben a Burgenlandból elmenekültek és azóta is együtt élők egy csoportját. A település neve is egyedi: Kirjat Mattersdorf. Mattersdorf trianon előtt Nagymarton volt, ahol 1526 óta éltek zsidók. A XVIII. században az Esterházy nádoroktól kedvezményeket, biztonságot kaptak, ezért évtizedeken át a kisvárosnak több zsidó lakója volt, mint keresztény, 1938-ban is egyik legnagyobb burgenlandi hitközségét képezték.

A filmben megszólalt néhány 1938-ban menekült, köztük **Jichak Schlesinger**, a közösség rabbija. Magyarul mutat be otthonát **Lea Rainer**, de az egykori menekülteknek még a leszármazottai is tudnak németül és magyarul. A film bemutatta a település jesiváját, és a heteknapok különféle epizódjait.

Baumgartner úr elmondta, hogy rövidesen visszatér Kirjat Mattersdorfba, mert első látogatásakor nem jutott ideje a családok magyarországi és ausztriai életét bemutató iratokról és fényképekről felvételeket készíteni. Pedig ezek is fontos dokumentációi lesznek az Anschluss teljes történetének.

(várai)

DAVID GROSSMAN

Lásd: Szerелеm

A vacsora

A vacsora így zajlik: először mama és Momik gyorsan megterítenek, aztán mama nagy fazekakat és lábosokat vesz ki a hűtőszekrényből, és felmelegíti az ételt. Végül behozza a szobába a fazekakat, kész a vacsora. Ekkor kezd a dolog veszélyessé válni. mama és papa minden erejükkel beledva ráják az ételt. Folyik róluk a veríték, a szemük kigúvad, és Momik úgy tesz, mintha lekötne az evés, de valójában a szüleit bámulja, és azon tanakodik, hogyan bújhatott ki Henny nagymama hasából egy olyan kövér asszony, mint mama, és hogy két ilyen szülőnek hogy születhetett egy ilyen piszkafa fia, mint ő. Éppen csak csipeget az ételből, az is alig megy le a torkán, annyira ideges. Nincs mit tenni – a szüleinek rengeteget kell enniük minden este, hogy megerősödjének. Annak idején sikerült megmenekülniük a haláltól, de másodszor már nem fogják megúszni, annyi biztos. Momik kis galacsinokat gyúr a szétmorzsolts kenyerekből, és négyzetformába rendezi őket. Aztán gyúr egy még nagyobb kenyérgolyót, pontosan elfelezi, aztán a feleket újra elfelezi. Az efféle precíz munkához sebészi kézre van szüksége az embernek. Az újakat is félbe vágja. A szülei nem fognak megharagudni rá, amiért ezt műveli vacsora közben, mert tudja jól, rá se bagóznak. Nagyapa, a bő gyapjúkabátjába süssédve, Hermeigel meséjét motyogja magában, közben egy darab kenyeret szopogat. mama már tiszta vörös, és szuszog az erőlködéstől. Akkora falatokat nyel, hogy a nyaka már nem is látszik. Az izzadtság végigcsurog papa homlokán. Papa és mama nagy darabokat törnek le a kenyérből, és kitunkolják a lábosokat is. Momik most felfújja a nyálát, a szemüvege egészen bepárasodik. mama és papa a semmibe tűnnek, majd újra felbukkannak a lábosok és serpenyők mögött. Az ármányuk táncol

a falon. Hirtelen úgy látja, mintha elúsznának a fazekakból kicsapó forró gőzben, és Momik csaknem felsikolt rémületében; a Gondviselő legyen velük, mondja magában héberül, majd rögtön lefordítja jiddisre is, hogy biztos ami biztos, Isten megértse, *Mir zal zein far deine beindelach*, Isten óvja szegény csontocskáikat, ahogy mama szokta mondani.

És akkor elérkezik a nagy pillanat, amikor papa félretolja a villáját, kizsakad belőle egy hatalmas *krechitz*, aztán úgy tekint körül, mint aki most veszi csak észre, hogy az otthonában van, és hogy van egy fia is, meg hogy ott üldögél még egy nagypapa is az asztalnál. A csatának vége. Nyertek egy újabb napot. Momik felugrik, kirohan a konyhai csaphoz, és csak iszik, csak iszik. Most majd a beszélgetés következik, a bosszantó kérdések, de hogy is haragudhatna az ember olyasvalakikre, akik csak a csodával határos módon maradtak életben? Akkor aztán Momik válaszol nekik, hogy igen, már elkészítette a házi feladatát, és hogy holnap kezd majd el készülni a Bibliadolgozatára, és azt is elmondja, hogy a tanára már megint megkérdezte, miért nem engedik el a szülei a Tábor hegyi osztálykirándulásra, amikor mindenki jön az osztályból (új tanára van, aki még nem tudja, hogy miért nem), eközben papa feláll, és odamegy a dohányzó asztalhoz a nappaliban, kicsattolja az övét, és a teste az övre úgy ömlik rá, mint valami folyó, ami elárasztja a szobát, az ár Momikot rögtön ki is sodorja a konyhába, és akkor papa odanyúl a rádióhoz, és játszadozni kezd vele. Mindig ezt csinálja. Megvárja, amíg bemelegszik a rádió, aztán elkezd csavargatni az állomás-kereső gombját. Varsó, Berlin, Prága, London, Moszkva, nem hallgatja egyiket sem, elkap egy-két szót, aztán máris tekeri tovább, Párizs, Bukarest, Budapest, nincs hozzá türelme egyáltalán, országról országra vándorol, vá-

rosról városra, egy pillanatra sem áll meg közben, és csupán Momik sejtje, hogy üzenetre vár Odaátról, egy üzenetre, amiben visszahívják a száműzetésből, hogy ő lehessen ott a császár, mert persze, hogy az lenne megint, nem úgy, mint itt, eddig azonban még sohasem hívták.

És akkor papa végre abbahagyja, a keresőt Izrael Hangjára állítja, és hallgatja a Knesszet különböző bizottságairól szóló műsort, a szeme lecsukódik, az ember azt hihetné, hogy elaludt, de nem, valójában hall minden árva szót, és bármiről legyen szó a rádióban, ő mindenhez csípős megjegyzéseket tud fűzni, egyébként is, ha valamitől, akkor a politikától aztán mindig méregbe gurul, és örvöngeni kezd, Momik meg ott áll a konyhajutóban, és hallja, ahogy mama számolgatja a villákat és a késeket, miközben nagy csörömpöléssel törölgeti el őket, titokban papa karjait bámulja, ahogy élettelenül csüngenek le a fotel két oldalán. Az ujjai duzzadtak, és az izületeknél szürkés szőr borítja őket, azt viszont bajos lenne megmondani, milyen a tapintásuk, ha papa megérinti az embert, mert nem szokta megérinteni.

Este Momik éberén fekszik az ágyban, és a gondolatai Odaát járnak. Odaát biztosan gyönyörű a táj, óriási erdőkkel, fényes vasúti sínekkel, és a síneken élénk színű, szép vonatokkal, meg biztosan vannak arra katonai parádék is, aztán ott van az a derék Császár az udvari vadással, és a Klaucic**, meg az állatvásár, ahol az állatok átlátszóak, és ékszerszerűen fénylenek a hegyen, akár a mazsolák a tortán. Az egyetlen baj az, hogy átok ül az Odaáton. És itt aztán a dolgok kezdenek némileg zavarossá válni. Ott van ez a varázslat, amittől nem szabadulhat se gyerek, se felnőtt, se állat Odaát, mindannyian megdermedtek tőle. A Náci

MEZEI ANDRÁS
Régi-új parancsolat

Szeresd a te hazádat egész szíveddel,
egész lelkeddel és minden tehetségeddel,
és legalább évente mondd el: hogy nem vagy
menekült, olyan kit befogadtak, ideiglenes
tartózkodó, mert van hazád, amit elhagyhatsz,
honod van hová visszatérhetsz, Izrael
fehér házaihoz van jogod, útleveled,
nem vagy világcsavargó, hazátlan, állandó
lakásod ott van, ahová több mint ötezer
éve már Izrael be van jelentve, nem vagy
betelepült, megtűrt, van levélcíméd,
hol soha nem érhet téged kiutasítás,
nem settenkedik körülötted a gyanú, hogy
mint a csontritkulás, nem teszi törékennyé
tested-lelked az ideiglenesség,
útleveledre jogod van, melyhez kijáró sem kell,
szeresd a te hazádat egész szíveddel,
egész lelkeddel, minden tehetségeddel, mert
az idegen országok tőled nem zárkoznak el
többé: van honnan távoznod, van hová visszatérned,
mert leváltak rólad a sárgacsillagok,
vérvádak, gettók, a drótkerítések, s világszerte
az elszórt tömegsírokat, ha meglátogatod,
tudod, hogy még a csontok is élhetnek ama joggal,
mellyel a zsidó honába visszatérhet, följuthat Jeruzsálembe
mint zsidó és nem kellene többé az árja papírok,
a hamis útlevelek, a határon a Dávid-csillagos
határőr tiszteleg neked, Auschwitz kapujának
fölrata hiába gúnyolta néped: „Arbeit macht frei”
mert a te hazádban a munka valóban felszabadított.

Bestia tette ezt velük. A Náci Bestia bejárta az egész országot, és a jeges lehetével mindent megdermesztett, mint a Hókirálynő abban a mesében, amit Momik egyszer olvasott. Momik fekszik az ágyban, és képzelődik, miközben mama hajtja a varrógépét az átjárófolyosón. A lába le-föl jár. Shim-mik egy kicsit magasabbra igazította a gép pedállját, mert különban mama lába nem émé el. Odaát mindenkit egy vékony üvegréteg borít, ettől lettek az emberek mozdulatlanok, és emiatt nem lehet megérinteni sem őket,

mintha élnének is, meg nem is, és egy-
valaki van csak az egész világon, aki
megmenthetné őket, ez pedig Momik.
Momik majdnem ugyanolyan, mint dr.
Herzl, csak egy kicsit más. Tervezett is
már egy kék-fehér zászlót Odaátra, és
a két kék sáv közé odarajzolt egy
dobutót, ami a Nagy Rejtélyhez volt
erősítve, és azt alá írta alá: „Ha ti is így
akarjátok, akkor az nem marad álom”,
de közben azért tudja, hogy a legh-
lványabb fogalma sincs arról, mit is kel-
lene tennie, és ez meglehetősen
aggasztja őt.

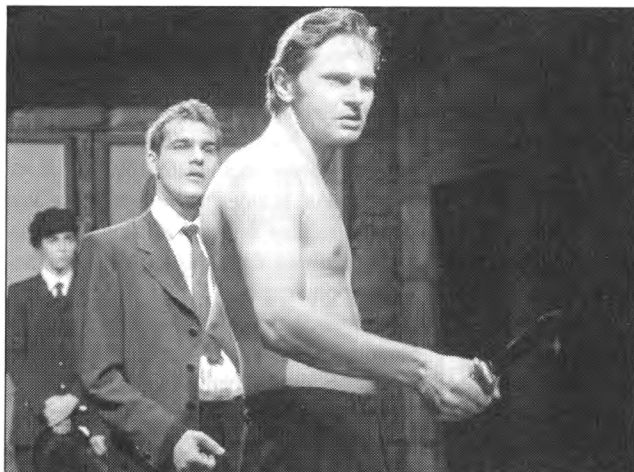
Néha papa és mama éjszaka bejön-
nek a szobájába, és megállnak az ágyá-
nál. Csak még egy utolsó pillantást sze-
retnének vetni rá, mielőtt elkezdik a
rémálmaikat. Akkor aztán Momik meg-
feszíti minden izmát, hogy úgy nézzen
ki, mint aki már alszik, hogy úgy nézzen
ki, mint egy egészséges és boldog kisfiú,
hogy olyan vidámnak látsszon, amilyen-
nek csak tud, mosolyogjon még álma-
ban is, ajli-luli-luli, nekünk van ám a
legderűsebb álmunk erre felé, és néha
Momiknak még egész einsteini ötletei is
támadnak, például amikor úgy tesz,
mintha álmában beszélne, és olyanokat
mond, hogy *Rugd ide nekem is, Joe,*
megnyerjük a meccset, Danny, meg
hasonlókat, csak hogy boldoggá tegye
őket, és egyszer, egy szömyű napon,
amikor nagypapa mindanárón ki akart
mennni vacsora után, és ezért be kellett
záni a szobájába, mire elkezdett ordí-
tani, mama sírt, szóval azon a rettenetes
napon Momik alvást színlelt és el-
énekelte nekik az egész himnusz, és
annyira magával ragadta a hév, hogy
még be is pisílt az ágyába, és mindezt
csak azért, hogy végre megértesse
velük, igazán nincs miért aggódniuk,
hogy egyáltalán nem kellene rá pazarol-
niuk a félelmeiket, meg semmi másra
sem, inkább össze kellene gyűjteniük az
erejüket, hogy jusson az igazán fontos
dolgokra is, mint például a vacsorára,
meg az álmaikra, és még a csöndekre is,
és akkor, amikor végre igazából sikerült
elaludnia, jó messziről meghallotta, de
az is lehet, hogy ez már csak álmában
történt, hogy szomszédjuk, Hannah
Zeitrin már megint Istent szólógatja,
hogy jöjjön már el végre, és hallotta a
macska halk miákolását is, aki kezdett
már megbolondulni a pincében, És
Momik akkor megígérte, hogy ezentúl
majd még inkább igyekszik.

* Mir zal zein far deine beindelach (jiddis) –
szó szerint: Nekem legyen a te csontejaidért.

** Krechtz (jiddis): nagy, fájdalmas sóhaj.

*** Klauic (jiddis): elkerített rész, zsinagóga
céljára.

David Grossman Jeruzsálemben született, 1954-
ben, jelenleg is ott él családjával. Regényei: *The
Smile of The Lamb*, 1983; *See Under: Love*, 1989;
The Book of Intimate Grammar, 1991. Grossman
könyvei nagy sikert arattak mind hazájában,
mind az Amerikai Egyesült Államokban.
Kritikusai Kafkához, Wírginia Woolfhoz, Günter
Grasshoz, Marquezhez hasonlították. Magyarul
még nem jelent meg könyve. Fenti írása részlet
a *See under: Love* című, a Farrar, Straus és
Giroux kiadónál megjelent regényéből.

Shylock szerepében Rátóti Zoltán

Egy font hús

A velencei kalmár a Tivoli Színházban

Shakespeare Velencei kalmárjának színreviteléhez a megírása óta nem kell különösebb apropót keresni, a téma folyamatosan műsoron van a történelem nagyszínpadán. Nálunk évtizedekig tabu volt, hiszen a zsidó-nem zsidó megkülönböztetés már önmagában is társadalomellenes bűn volt. Ma már nem zárja efféle lakat, de értelmezése még mindig heves vitákat szít. Ráadásul a magyar színjátszásnak torkán akadt ez a nagy falat, gyakorlatilag 150 éve nem képes megbirkózni vele. Születtek olyan előadások, amelyek Shylock figuráját a tökéletes követeként interpretálták, és olyanok – például a 80-as évek közepe táján **Sik Ferenc** rendezésében, Gábor Miklós legendás Shylock-alakításával –, amelyekben az ő alakja vitte a válán az egész darabot. Felillant néhány eredeti gondolat, de egészében egyik hazai előadásnak sem sikerült megbirkóznia azzal az ellentmondásos értékrendszerrel, a figurák szövevényes viszonyaival, ami A velencei kalmárt Shakespeare egyik legtalányosabb, legösszetettebb művévé avatja.

A legtöbb színpadra állító ott bukik el, amikor a világot ebben a darabban is a bevált, leegyszerűsítő séma szerint próbálja jó és rossz félre osztani. A velencei kalmár nem a zsidó-keresztény konfliktusról szól. Nem is arról, hogy egy jószándékú, nemes lélek (Antonio, a darab címszereplője) egy pénzéhes uzsorás (a zsidó Shylock) áldozata lesz. Sőt még arról sem, hogy miként állít falat a gazdag velencei köztársaság törvényes rendje polgár és polgár közé. **Alföldi Róbert**, a fiatal és kivételes tehetségű színész-rendező szerencsére egyik sablonnak sem dőlt be. Újrafordította a darabot **Szabó Stein Imrével**, és az eredmény nyelvileg is, dramaturgiailag is zseniális lett. A velencei kalmár nálunk ismert, Vas István-féle klasszikus szövege most kegyetlen és érzéki, a gondolat bravúrosan sokértelmű, nyers szavak mögött lapul. A **Budapesti Kamaraszínházban** ez a Velence legalább annyira romlott, mint amilyen pazarló, vídamsága üres, gyűlölete lapos, ahol a nagylelkűség nihilizmusból, a barátság testi kötelékből, a szerelem ágyamelegből és pénzéhből fakad. Keresztényei felületesek, zsidói gyűlölködők. Antonioja félresikerült hősszerelmes, Shylockja kényszer-áldo-

zat. Értéket nem találunk benne, de még tudatos tagadást sem, csupán lézengő, arcot-kereső és ékes nyelven semmit sem mondó ámyék-figurákat. A néző senki mellett nem tud kiállni.

Ez a nyomasztó semmilyenség a kerete a címlapon feltüntetett „audiovizuális színjáték”-nak. Antonio és barátai ugyanis videómonitorok szorításában élnek, kétdimenziós képekben érintkeznek a külvilággal és saját belső énjükkel (a díszlet *Kentaur* munkája). A színpad két végén a kivétőkön ordítva jelennek meg a „félre” jelzésű belső monológok, intimitás kizárva, igaz, minek is lenne, kinek melyik gondolata kívánna megzár, elmélyült magányt? A lélek hangjai videóklippekkel változnak, ez a „zenei aláfestés”, a hangulatkeltő cicoma.

Hangulat bőven van, érzés annál kevesebb. Ebből a semmiből kitömi még a halál felé sem nagyon lehet. Ahol nincs tét, ott küszöb sincs. Portia (**Egri Kati**) is pusztán azért szeret bele a sok főúri kérés helyett a velencei Bassanióba (**Bozsó Péter**), mert az ugyanolyan, mint ő: üres. És a similis simili gaudet elvéből kiindulva védi meg álhúshas bíróként, csalva a törvény nevében, Antonio (**László Zsolt**). A velencei fiatalokat alakító színészek egy-egy ragyogó pillanattal ajándékozzák meg a közönséget – **Karácsony Zoltán** Lancelója csodálatosan egyesíti a mai utcaölyköt a reneszánsz szolgatípussal –, de nem koherens figurák. Nem is kell annak lenniük, nem is lehetnek azok. Shylock viszont – akit **Rátóti Zoltán** olyan tökéletes eszközökkel formál meg, hogy talán évtizedekig etalon lesz a rákövetkező Shylockok számára – elzárkózásában nagyon is egységes alak. „Nem eszem veletek, nem imádkozom veletek” – mondja tehetetlen dühében. De a végső felindulásban mintegy enni akar Antonio testéből, a zsidónak tiltott disznóhúst szimbolikusan embertestből vágná ki. A törvények megszegésével Shylock magára vállalná, hogy megállítja a világ romlottságát. Embert ölne és „disznóhúst” enne. Megenni a támadót, ha már a törvény nem védi meg ellene, hát a legbarbárabb módon, mint a kannibálok: kitépni a szívét. Szóval, tettel nem győzheti meg őt, így csak ez marad, elpusztítani a szívét, hogy az értelmetlen kirekesztés, az én és a másik tragikus megkülönböztetése, a gyűlölet pusztá emléke se maradjon fenn. Rátóti a második felvonásban, a bírósági tárgyaláson, tizenöt perccig forgatja kezében a kést, iszonyú mozdulataitól a közönség szinte odafagy a székre. Csodálatos pillanatok ezek, a gyűlölet és a tehetetlenség, az erőszakra képtelen düh és a kiszolgáltatott érzés ősi erővel izzik fel bennük. Igazi, megrázó színházi csoda: a színész feje fölött rángatózó kés se leesni, se lesújtani nem tud, mint ahogyan a közönség sem tud senkit elítélni, sem fölmenteni. Ez a kérdés nem a törvény illetőségébe tartozik. Egy hosszan kitarott pillanatban csapdába kerül az emberi gyarlóság, és semmilyen megváltásban nem reménykedhet.

A rendező sem kecsegtet ilyesmivel. Shylock kése nem sújt le, a kifejezéstartalomban rohogás lincshangulatba torkollik. Felmentett, barát, álbíró és szolgák halálra rugdossa a „zsidót”. Shylock nem kivonult a színről, mint az eredeti darabban, csak halott testét lökik ki egy ajtón. A velencei úri társaság pedig katonabakancsban dobog, táncol, vadul vonaglik a techno-zenére. A záróképben Jessica (**Németh Borri**), Shylock megszökött, kereszténnyé lett lánya nem apját siratva lapul a falhoz az örvények között, hanem örült félelmében. Most már mindig így fog élni.

Götz Eszter

Harc az Istennel

(Allen Ginsberg:

Halál van Gogh fülére!,

Pesti Szalon Könyvkiadó, 1996)

Három évtizeddel ezelőtt még megdöbbenve – vagy értetlenül – olvashattuk Ginsberg verseit a *Hol van Vietnam?* vagy az *Üvöltés* kötetekben, folyóiratokban, mára nemcsak értjük, hanem át is éljük lázadását, mert rólunk is szólnak, arról a kegyetlenül anyagias világról, mely körülvesz minket. A pénz mellett talán még lényegesebb meghatározója Ginsberg költészetének az anyag, a technika (Ginsberg szavával: Csúcs Tech) világa. Pontosabban: a lázadás a tárgyi világ és az erőszak embertelen áradása ellen. Versei – szigorú építésük miatt – mintha azt mutatnák: nem kábítószeres mámorban születtek, hanem abból a tárgyi világból, mely elől menekülni kell. Ezek a versek, elsősorban szerkezetük miatt, olyanok, mintha a televíziós csatornák állomásai között barangolnánk. Videoklip-szerűek, melyekben egyaránt témák a világ különböző pontjainak egyéni és állami kegyetlenségei, reklámvillanások, emberi és embertelen kapcsolatok.

Ginsberg menekülésének útja (örökké hangsúlyozott ateizmusa ellenére) az Isten felé vezet. Mert mondjon önmagáról vagy róla bárki bámit, költészetének lényege: harc az Istennel, de azért, hogy elfogadja, befogadja a földi világgal békétlen költőt. A minden és mindenki ellen lázadó fiatalból – mint a kötet fényképei tanúsítják – bölcs öreg zsidó lett, aki nyelvén egyszerre profanizálja és követi a Biblia verseit: *A Zsoltárok könyve* hangját (*Ne vénülj meg*), *Jeremiás keserveit* (*Betegség-blues*), az *Énekek éneke* forrását (*Blues hajnali négykor*). De gondolatilag jelen van a *Teremtés* könyve ellenpontja is (*Plutó/nium/i óda*), mert a Föld, a teremtett világ önmaga sírásója lett. Ginsberg ítéletet mond, ugyanakkor szenvedő ember, bár látszólag egész életében azt tette, amit akart. Vagy talán éppen ezért szenvedő ember? Mert eltávolodott a Tízparancsolattól (ugyanakkor éhezte, éhezi), a Törétől (melynek hiányát érezte, érzi).

Túllépve az általánosságokon, hogyan jelentkezik ez a labilisnak tűnő, összege-

ző értékelés a versekben? Igaz-e az állítás, vagy sem? Nézzük tehát a verseket, csupán néhányat kiragadva a nyolcvanat megközelítő válogatásból. A bibliai – és a hangoztatott Walt Whitman-i – hangot talán elég néhány idézettel bizonyítani: „*Látam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban, hisztérikusan lemeztelendett éhezőket / a néger utcákon vonszolva magukat hajnalban egy mérges bel-övés tűjét áhítva / angyalfejú hipstereket égve az éjszaka gépezetében a csillagos dinamóhoz fűződő hajdani égi kapcsolatért...*” (*Üvöltés*, Orbán Ottó fordítása), „*Mert megriadtam / Mert dalolva röpítem / szerelmes / felemhez hangom –*” (*Az isten miért szeretet, Jack?*, Eörsi István fordítása), „*Nem vezethetsz autót a hatlábrnyi sírban noha a mindenség elég nagy mauzóleum akámihez / a mindenség sírkert és én egyedül járkálok benne föl-alá / és tudom hogy Apollinaire ugyanezen az utcán járt 50 évvel ezelőtt / tébolya rögtön befordul a sarkon és Génét is jön velünk könyvet lopni / a Nyugat már megint háborúzik...*” (*Apollinaire sírjánál*, O. O. fordítása). Ha nem a szavakra figyelünk, hanem a versmondatok lendületére, megérint minket az izzó bibliai hang.

Az Istennel való harcot nehezebb bizonyítani. Holott már az előző idézetek, verscímek is mutatják: Ginsbergre erőteljesen hatott a Biblia teljessége, nyelvi világával, indulatával, súlyával. Ez a súly azonban az Isten súlya! Mintha ez kényszerítené az igazság leplezetlen kimondására, olyan személyes kitarukozásra, mely nemcsak megdöbbenő, hanem – sokaknak – visszataszító is lehet. Gondolatai és szavai olykor profán vaskossággal állnak elénk, szinte követelik ellentmondásainkat, mégis lefegyverzőek őszinteségük és a mögöttesük miatt. Mert ha a versek mögé nézünk, találjuk meg a teljes, és a bevezetőben említett szenvedő embert. Ginsberg szenved a világtól. Attól, hogy a szó szerint és képletesen atomjaira bomlott világnak kell ellentmondania: „*Ha mosnék magamra, kimosnám szutykos Iránomat / Egyesült Államaimat Csontszínű Szappanba tunkolnám, megszikálnám Afrikát, az összes madarat és elefántot a dzsungelbe visszahelyezném, / Kimosnám az Amazonast, megtisztítanám az olajos Karib-tengert és*

a Mexikói-öblöt” (*Háztartási munka*, E. I. fordítása), és így tovább. Attól is szenved, hogy az Isten magára hagyta. A *Záróízom* (ál)szemérempukkasztó nyersségével szemben a *Könyörgőm Uram* blaszfémiaja legmélyén – mint Anatole France *A Mi-asszonyunk bohóca* novellájában a komédiás sajátos imája – könyörgő kiáltás az Úrhoz, mert őszinte, és nem homoszexuális pomográfia.

Mert Ginsberg őszinte! Olykor meghökkenően, sokszor és – ismét: sokaknak – megdöbbenően (elutasítóan) az. Különösen amikor felmutatja álarcba kényszerített önmagát. De az álarc mögött mindig felsejlik az igazi arc, a lepezés tökéletlen. Tökéletlen, mert őszinte. Néha a versek egészében ismemei fel a tükörbe néző, megriadt embert, aki fél a jövőjétől, s bár nem tud beletörődni a megváltoztathatatlanba, mégis könyörög – Istenhez – az elkerülhetetlen elodázásáért (*Ne vénülj meg*, Igenis reménytelen, Kaddis Naomi Ginsbergért). Máskor a látszólag nyers sorok között bukkan fel, szinte észrevétlenül az emberre (önmagára és másokra) vonatkozó részvét és együttérzés hangja, hol okosan: „*A művészet nem üres ha megmutatja önmön ürességét*” (*Kiáltvány*, E. I. fordítása), hol Ginsbergtól szokatlannul, érzelmekkel telítetten: „*Ekkor rájöttem, hogy Naomi ő, az anyám, e málló / zugban lakik, idősebb, mint mikor tova-tűnt / élete. Mit csinálsz itt? – kérdeztem elképedve*” és „*Megcsókoltam őt, megtöltöttem a tollam és sírtam*” (*Halotti lepel*, E. I. fordítása).

Ginsberget az elmúlt három évtizedben mintegy fél tucat fordító próbálta magyará formálni, a szó jó értelmében. Tisztelet a munkájuknak, és tisztelet Eörsi István válogatásának (bár a *Halál Van Gogh fülére!* verscím kötetcímnak nem telitalálat!) és fordítói teljesítményének, ám Ginsberget, a költőt valójában csak Orbán Ottó mutatta eddig fel nekünk. Ez akkor érzékelhető, amikor a válogató fordításaival együtt olvasható Orbán munkája és az angol szöveg is. Példának a *Lábjegyzet az Üvöltéshez* utolsó sora: „*Holy the supernatural extra brilliant intelligent kindness of the soul!*”, „*Szent a lélek természetfölötti különösképp fénylő okos kedvessége!* (O. O.), „*Szent a lélek természetfölötti különleges sugárzó értelmes jóindulata!*” (E. I.) Eörsi keményen okos, Orbán több, mert érzékenyebb. Soraiból jobban áttetszik a *ki* ez az ember kérdése. A válaszban egyetlen, többször elismételt jelző: *szenvedő ember*.

T. E.

Múltidézés

(Mezei András: *Eredet*.

Múlt és Jövő Könyvek, New York–Budapest–Jeruzsálem, 1996, 100 oldal, 328 Ft)

Az elmúlt években **Mezei András** lelkiismeretes macacssággal halad vissza felé az időben. Az *Adomo* kötet versei a holocaustot idézik, s most továbblép, a szülők, nagyszülők korába. Nemcsak az érett ember életkora – amikor mindannyian hátratekintünk –, hanem sokkal inkább a belső kényszer vezeti, ahogy ezt legújabb verseskötete előszavában megfogalmazza: „Gyerekkori élményeimet, annak teljes égboltját föld alá süllyesztette a magyar holocaust... mindaddig, amíg én magam le nem emeltem róla mindazt, amit itt zsidóként átéltem, árulás lett volna halottaimmal szemben is azt a magyar égboltot, ami itt bennem most felszabadult – korábban felszabadítani.” Az *Eredet* kötet versei a magyar égbolt alól azt a szeletet szakítják ki, amely a gyermek Mezei Andrásé volt: szülővárosát, Budapestet, a nagyszülőknél töltött heteket. Azt a falusi életet, melyben összerosódtak a magyar és zsidó hétköznapiak, az egymásra ható életforma. Teszi, mielőtt mindez a múlt kútjában végleg elsüllyedne.

A kötet egyik visszatérő motívuma a *Parasztkenyér*, az „Egy karéj parasztkenyeret szelt le / neki az anyja reggelire”, mely közösséget jelez, akár a kenyérszegés ünnepi pillanata. A *Birka, kenyér* kettős áhítatában fogant vers, a szertartással végzett birkahalál, és a teremő kenyérdagasztás, melynek utolsó stációján „fehér lisztel beszórták, / kisütöttek és megszegették”. A téma itt is, mint máskor, túllép önmagán: „A gyapja jó, a héja jó. / Jó a béle, a húsa jó.” A szavakba sűrített kép árcsap az *Adomo* kötet tényverseinek hangjába: „Trágyája elsőrendű. / A cigányé a kifolyt vér”, majd ismét sűrítés: „Dagasztóláb. Birka. Kenyér.” Mindez a *Szerelmes* versben shakespeare-i utalással vallomássá válik: „De jó volt kenyeret szegni a jobbkezemmel! / A veknit ballal a mellemre ölelni, (...) ha nincs rajtad ruha, / ha a

balkezemmel a mellemhez szorítalak”. A kenyérmotívum végül földivé, és mégis kozmikus tágu: „búza, liszt, kernenye, / kenyér: ez az átkozott-áldott Kárpátmedence, / melyben, amíg jó volt a jobbkezem észre se vettem, / hogy mennyire szeretlek!”, de az „aranyló búzatáblák” képében **Juhász Gyula** is feldereng.

A versek hangja, világképe mögött Kiss József nyelvi és témaazonosulása is érzékelhető (*Kubikusok, zsellérek, A gyerek, Antik, Ősöm szokása*). Ez a világ mintha állna a századvég-századforduló peremén, amikor még minden békésnek tűnt, de a valóságban a parázs fölött már elkezdte hamut ziláló, pusztító munkáját a szél. Ez a gyerekkori fenygetettségérzés olykor áttételesen megfogalmazott (*Helyzetkép*), máskor éppen csak érintett, mint a *Legelő* szimbólumában, vagy a *Talpam nyoma* kezdő soraiban: „Mezítelen talpamat a földtől / nem választotta el anyag, / azt hittem, hogy a föld fia / vagyok, s nem félttem semmitől.” Az antaioszi öskép még biztató erőt ad a pucér gyereklábnak, testnek, mert beleolvadhat a környező gyerekvilágba, legyen parittyavágásról szó (*Kísértés, Parittyá*), vagy zsákhordásról (*Zsákoló*), a falusi élet villanásairól (*Belső kép, Ásó, Árnékban, Akkor, Itatás*). Ez a mindennel és mindenkivel eggyé oldódó tudat van jelen *A nyáiban*: „gyapjas hajammal, / rejtőzködőben benn a nyáiban / boldog volt minden oldalamban, / minden fűszálban egy dallam / hersegett”. De a kíváncsiság is jelen van a *Tényversben*: „Köpködjük meg neki! – Hallatszott / körülöttem és már szaladt is, menekült is / a kis Rozi / ... / én, aki nem vettem részt a mókában, amit / nekem rendeztek, no meg nem voltak libáim sem, / hátul kullogtam.” S ez van jelen az *Ávadás* keserű emlékében, a kegyetlen gyerektréfában, „férfi-próbájában”, melynek végén „az Édenből le a tarlóra / visszavíttek a fiúk, talpra emeltek egy kétszer / hátbavágtak, fejembe nyomták a sipkátam.”

A gyerekkori éden végleges elvesztése, de a megnyugvás megkövetelt hite is jelen van a *Hol van otthon?* utolsó soraiban: „itt ráng a tested ezen a földi

/ magasfeszültségű árammal teli / örök, auschwitz kerítésen / könyörögsz némi figyelmet, / szeretetet, mely ide temet, ahol az utolsó / zöldellő földi fűszál is / te vagy.” Mert a gyerekkor minden ellentmondásával (*A kés nyele, Eszmélés*) éden volt a visszatekintő költőnek. Erről szól a kötet címadó verse, az *Eredet*, mely egyszerre a szülő és a Teremtő, a gyerek és a jelen idejű Mezei András: „Mint kit a vízszintesből a függőlegesbe / emelnek csecsemőként / ... / ott alszom el, / ahová fölemeltek a kezek, hónom alatt, / öreg bordáimon még ott tapad az Ő tenyere, / várom, hogy Ő tegyen le a függőlegesből / vízszintesbe.” Tiszta-édeni, családi kép van jelen a *Lámpásban*, az *Anyám vasalban*, ahogy a letisztult múlt eleve, összegezővé válik: „Egy inggomb gyöngyházfehérje csillan ide az ágy alól, / miközben mindenki másutt keresi, most már tudom, hogy / mit jelent, hogy a tér elhajol az idő sebességében.”

A kötetzáró versek egyike, a *Mert volt idő...* egy régi vers (*Ez a házad*) közelmúltra szűkített és kibontott változata, melyben a tegnapi Budapest jelenik meg, a Vörösmarty térrel, költőivel, Zelk Zoltánnal, Nemes Nagy Ágnessel, Pilinszkyvel. Tér és idő mosódik össze a *Két égbolt alatt* soraiban: „mint Adynak, a város / a vadonomban nekem is, / de nem Párizs, hanem / Buda, Pest és a Duna // különösképpen (...) a két város // közötti acélíveken / lebegő menyeyi / Jeruzsálemben – vagyok / árnyékként átsuhanó // utas...” Mindenél több a *Látkép a hegyről* imádságos hangja: „a tűz-melegben / zeng az Ige, belül a testben / megtestesül. A madár lába / mintha nem is a vaskereszten, / hanem a kereszt benne állna (...) A boruló testi csönd mondja: / elmúlhat fönt az ég, s a föld lent, / hanem az ő örök szavának / az anyag illő porladása, / leépülése mit se árthat (...) Szamárcsikó, mit kikötöttek / az isteni elodozáshoz, / hol az olajfa áll magában, / s ezerszer is föl Jerichóból / minden életért egy halálban”. Ez a vers is egy régi (*Pélida*), teljessé lombosított változata, ami természetes, hiszen a múlt és jelen együtt van bennünk, ahogy a rossz és a jó a *Régi új mese* utolsó soraiban: „Apám hallgatott, / majd mint ha azt mondta volna: / »A rossz is öröm, a baj is jó fiam« – és a jövőt sarkig nyitotta.”

Tarbay Ede

Könyvmoly

Újabb zsidó tárgyú kiadványokra kívánjuk felhívni a Szombat olvasóinak figyelmét.

MAKOR címmel indult el 1997-ben a Magyar Zsidó Levéltári Füzetek sorozat. A szerkesztőknek az a célja, hogy olyan tanulmányokat, forráskiadványokat publikáljanak, melyek egy-egy zsidó intézmény történetét dolgozza fel. A sorozat újszerűségét az eddig nagyrészt ismeretlen források közzététele jelenti.

A sorozat első kötete **Horváth Rita**: *A Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága (DEGOB) története*. A kiadvány a DEGOB létrejöttét, tevékenységi körét mutatja be, jegyzőkönyvekkel, képekkel, statisztikákkal illusztrálva.

A sorozat második darabjának címe: *Adalékok Büchler Sándor és Kohn Sámuel történetírói munkásságához*. A kötet tartalmazza Büchler Sándor: *A zsidók története Magyarországon*. A munkácsi vésztől a szabadságharcig című munkáját és Kohn Sámuel: *A budai zsidó község a török világban* című írását.

A Makkabi Kiadó rendkívül széles választékot kínál olvasóinak.

Minden zsidó család könyvespolcán ott kell hogy legyen a Biblia. A *Magyar-héber teljes Biblia* két kötetben, szép sötétkék kötésben, vésett arany nyo-

masban jelent meg. A könyv tartalmazza az eredeti héber szöveget, amelyet párhuzamosan, zsidó felfogás szerint készült magyar fordítás kísér.

Nyelvtanulóknak hasznos lehet **Rádacsy László**: *Héber-magyar nagyszótára*, mely nyelvi bevezetőt is tartalmaz. A magyar-héber rész egy éven belül elkészül. A nyelvtanulást segítheti még a *Videokazetta a héber nyelvoktatról*. Abból megismerhetők a modern Izrael nyelvének alapjai, az írás-olvasás, az átírás szabályai.

Már régebben megjelent, de mindig aktuális **Hahn István**: *Zsidó ünnepek és népszokások* című műve. A kötet összefoglalja a zsidó vallás szokásait, népszokásait, mindezt szép képekkel gazdagon illusztrálva.

Az egykori országos főrabbi, **Beno-schowsky Imre**: *Zsidóságunk tanításai* című könyve a zsidó vallás és bölcsesség rövid foglalatát nyújtja.

Könyvedebb témájú **Don Péter-Raj Tamás**: *Magyar zsidó históriák* című gyűjteménye. Az anekdota lexikon szereplői a magyar zsidó múlt számos személyisége életrajzi lexikona. A könyvet karikatúrák egészítik ki.

A zsidó folklórral foglalkozik **Scheiber Sándor**: *Folklór és tárgytörténet* című kötete, mely feldolgozza a Biblia, a magyar és a zsidó kultúra találkozásait.

Ezzel a témával rokon **Heller Bernát**: *A héber mese* című könyve. A kötet a zsidó népmese történetét kíséri végig a Bibliától a Talmudon és a midrásirodalmon át a nagy középkori meggyűjteményekig.

Ma is „aktuális” **Herzl Tivadar**: *Ősújország* című regénye, mely utópisztikus képet fest Izrael országáról. A könyv Borsányi Ferenc utószavával jelent meg.

Izrael Állam alapításának 50. évfordulójával kapcsolatos a GLM Unió Bt. most megjelent összeállítása, melynek címe *Izrael és a magyar sajtó*. A *Zsidó Állam 50 éve politikai napilapok tükrében*. A könyv 1948-tól napjainkig szemezget a magyar sajtó Izraellel kapcsolatos cikkeiből. Olvashatunk cikkeket az Esti Budapest, Esti Hírlap, Népszabadság, Népszava, Új Magyarország stb. írásából. A könyvet szerkesztette és a bevezetőt írta **Lózszy Tamás**.

Szintén a GLM Unió Bt.-nél jelent meg **Venetianer Lajos**: *Zsidó erkölcs* című munkája. Ez a könyv az Olcsó Zsidó Könyvtár 4. darabja. A kötet a zsidó gondolkodás, etika világát hozza a nagyközönség számára is elérhető, érthető közelségbe, törvényekre, példázatokra alapozva.

Az Interpress kiadónál jelent meg néhány hete **Lea Rabin**: *Férjem, életünk* című könyve. Ebben Jichak Rabin, Izrael meggyilkolt miniszterelnökének felesége vall Rabinról, közös életükről, a gyilkosság körülményeiről.

Hahn Fanni

Lapozgatás az interneten

Feldmájer Sándor rovata

<http://shamash.org/kosher/krestquery.html>

Indul a turistaszézon. Mindenki utazhat kedvére, de lássuk be, a kósért evők sorsa nem olyan könnyű! Nyugat-Európa és az USA városaiban még valahogy megtalálja a vándor azt a helyet, ahol reggelizhet, ebédelhet vagy vacsorázhat. A keleti végeken azonban, így nálunk is, nehéz kóser ételt találni. Semmi gond, a fentjelzett remekül összeállított oldal eligazít. A cím begépelésekor egy keresőgép kérdező oldala jelenik meg. Különböző sorok kérdezik a keresett étterem nevét, címét és azt, hogy milyen fajta ételre vágyunk. De ne ijedjünk meg, ha ennyit sem tudunk, elegendő begépelni a keresett város nevét és máris ad eligazítást. Sokat gondolkoztam, melyik várossal próbálkozzam, de jobb ötletem nem lévén begépeltem: Budapest. Meglepő módon két éttermet talált (valóban: csak ennyi van összesen): a *Hanna* és a *King's Hotel*. Pntosan leírja a címeket és a telefonszámokat. Közli, kinek a vallási felügyelete alatt áll az étterem. Sőt a King's-nél még a hotelről is ír egy-két

ajánló szót, közölve, hogy a kömények szállodáihoz képest az árak nem vészesek. A vidéki kóser étkezdék nem szerepelnek a memóriában. Ezt a két címet is Amerikából adta meg valaki.

Erről jut eszembe: a világháló tele van zsidó témájú keresőoldalakkal. Lásd zsinagógák, temetők, vendéglők, múzeumok, és még ki tudja mi minden! Ezekről következetesen hiányoznak a hazai információk. Vagy ha vannak is, nagyon pontatlanok, mert azokat nem magyar és főképp nem szakértő írta. Már rég ideje lenne, hogy például a rabbiképző/tanárképző angolul beszélő hallgatói – ha másképp nem, tanulmányi feladatként – átvizsgálják az ilyen hálózemeteket.

Egészítsék ki, vagy ahol nincs, írják meg a hazai információkat. Természetesen tudom, hogy ez nagyon sok munkát és néha elmélyült kutatást-könyvtárazást jelent. De higgyék el, egy gyakorlott „információvadásznak” elkeserítő látni, mennyire nem vagyunk jelen ezen a forradalmian új és fénysebességgel fejlődő tájékoztató eszközön. Ne higgyük, hogy ez csak az információgyűjtőnek fontos, szerintem nekünk ez a „reklám” legalább annyira hasznos! Azt már nem is taglalom mennyire szegényes a hazai zsidó szervezetek internetes (minimum kétnyelvű) tájékoztatása...